

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

Хрестоматія

6 клас

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ
ПРИДНІСТРОВСЬКОЇ МОЛДАВСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ
Державний освітній заклад додаткової професійної освіти
«Інститут розвитку освіти і підвищення кваліфікації»

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

6 клас

*Хрестоматія
для організацій загальної освіти
з російською мовою навчання*

Тирасполь
2026

ББК 83.3(4Укр)я721
У450

Рекомендовано

*Міністерством освіти Придністровської Молдавської Республіки
(Рішення Колегії Міністерства освіти Придністровської Молдавської Республіки
від 28 квітня 2026 р., наказ № 375 від 30 квітня 2026 року)*

Укладачі:

Т. Г. Черненко, головний методист кафедри загальноосвітніх дисциплін і додаткової освіти ДООЗ ДПО «ІРОіПК»;

С. В. Гайдай, вчитель української мови та літератури вищої кваліфікаційної категорії МОЗ «Ближньохутірська ЗОШ»;

К. О. Постова, вчитель української мови та літератури І кваліфікаційної категорії МОЗ «Ближньохутірська ЗОШ».

Українська література. 6 клас : хрестоматія для організацій
У450 загальної освіти з російською мовою навчання / укладачі Т. Г. Черненко, С. В. Гайдай, К. О. Постова. – Тирасполь : ІРОіПК, 2026. – 54 с.: іл.

Хрестоматія містить тексти творів усної народної творчості, української літератури, а також літератури рідного краю, біографії поетів і письменників. Матеріали систематизовано відповідно до навчальної програми.

Видання забезпечує учням можливість самостійно опановувати твори, знайомитися з культурною спадщиною України та Придністров'я, розвивати навички читання й аналізу тексту. Воно допомагає простежити зв'язок літератури з історією, традиціями та сучасністю, сприяє вихованню патріотизму та любові до рідного краю.

Хрестоматія адресована вчителям офіційної (української) мови та літератури, а також учням 6 класів.

ББК 83.3(4Укр)я721

УСНА НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ

КАЛЕНДАРНО-ОБРЯДОВІ ПІСНІ

Календарно-обрядові пісні — фольклорні твори, які виконувались під час різних народних свят та обрядів. Ці пісні тісно зв'язані з язичницькими віруваннями. Слов'яни вірили в сили природи, в духів природи та вважали, що обрядовими піснями можуть вплинути на них та примусити їх діяти в бажаному напрямку.

Календарно-обрядові пісні розрізняють за циклами залежно від пори року, коли виконувались обряди та відповідні їм пісні:

зимовий цикл (колядки, щедрівки),

весняний цикл (веснянки),

літній цикл (русальні, купальські, жнивварські).

Пісні зимового циклу

У грудні починаються зимові свята. День Святого Миколая — одне з перших свят, яке дуже люблять діти. Миколай приходить із подарунками (а для неслухняних у нього про запас є різочка).

Колядки

Пісні зимового циклу пов'язані не лише з періодом очікування весни, а й із стародавніми міфами про народження Всесвіту. Головне свято зими — Різдво, яке відзначають здавна за спеціальним сценарієм. Саме колядки виконують із нагоди Різдва. У цих піснях бажають здоров'я, успіху й процвітання родині, а ще — урожаю на ниві й багатого приплоду худоби.

Щедрівки

Щедрівки — старовинні обрядові величальні пісні, які виконують під Новий рік (у Щедрий вечір). Мета цього свята — ублагати духів неба й землі сприяти в господарстві. Обов'язковими персонажами святкового дійства, під час якого виконували щедрівки, були Маланка (дочка богині Лади) і Василь (місяць). Чому в щедрівках іноді наявний образ ластівки? Адже вона прилітає навесні. Колись наші предки святкували прихід Нового року в березні, під час весняного рівнодення. Ось чому в щедрівках згадувалося про поле, квіти, приліт ластівки...

Посівальні пісні

Наступного ранку після Щедрого вечора, а іноді й із самої ночі виключно хлопці й чоловіки проводили ритуал засівання дворів і осель, який супроводжувався посівальними (засівальними) піснями. Це дійство популярне й нині.

Пісні весняного циклу

Веснянки

Веснянки — закличні пісні. Ними закликають весну, прославляють її прихід і оспівують воскреслу природу, висловлюючи сподівання на добрий урожай. У ті далекі часи, коли виник цей жанр пісень, люди сприймали прихід весни як боротьбу двох сил — холоду й тепла. Для того щоб допомогти весні подолати зиму, вони топили в річці солом'яне опудало зими або спалювали його, носили зображення сонця й водили хороводи. Різновидом веснянок є гаївки, які виконують тільки під час Великодніх свят.

Пісні літнього циклу

Русальні пісні

До пісень літнього циклу належать русальні, купальські й жниварські. Ви, напевно, відчуваєте, що назва *русальні пісні* якимось пов'язана з русалками. Це так. Хто такі русалки?

У слов'янській міфології русалками називали богинь земної води, які живуть на дні водоймищ. Вони дуже гарні з лиця, тіло в них блакитне чи синє, зелені або чорні очі та довгі пухнасті вії. На перший погляд, русалки радісні й безтурботні, а насправді доля їхня сумна. Русалку може побачити лише щаслива людина, але якщо вона комусь розкаже про це, то з нею станеться велике лихо. Найбільше русалок з'являється ясної місячної ночі на Святому тижні (перед Зеленими святами). Саме цієї пори, коли квітує жито, вони виходять на берег, аби трохи просохнути. Русалки полюють за гарними парубками, заманюючи їх чудовими піснями. Спіймавши, залоскотують парубка до смерті, а потім затягують у воду. Вони не мають душі, а тільки серце. Здавна вважали, що злі вітри та зливи — це робота русалок.

Щоб хліба визріли й дали багатий урожай, потрібна тиха й тепла погода з невеликими дощами. Тому люди проводили обряди проганяння, або проводи, русалок. Це дійство відбувалося під час русального тижня (кінець травня — початок червня).

Тривалий час в Україні жінки на русальний тиждень розвішували на деревах полотно, яке мали для себе взяти русалки на сорочки.

ПРОВЕДУ Я РУСАЛОЧКИ ДО БОРУ

Проведу я русалочки до бору,
Сама вернуса додому!
Проводили русалочки, проводили,
Щоб до нас вже русалочки не ходили,
Да нашого житечка не ламали,
Да наших дівочок не лоскотали,
Бо наше житечко в колосочку,
А наші дівочки у віночку.

За народною уявою, русалки — це дівчата або молоді жінки, які втопилися під час купання. Місяць і зорі викликають русалок із води. Вийшовши на берег, вони сідають і розчісують своє довге волосся або беруться за руки й водять дивовижні, з таємничим шепотом хороводи. Іноді русалки гойдаються на гіллях, співаючи пісень.

Купальські пісні

Однією з найпомітніших літніх подій із ритуалами й ігрищами було свято Купала, що супроводжувалося купальськими піснями. Це свято припадає на 7 липня. Купало (або Купайло) — дохристиянський бог земних плодів, якому приносили в жертву хліб — головний плід землі. У цей день дівчата й хлопці розводили вогонь, через який потім стрибали, співаючи пісень. Вогонь мав горіти високо, символізуючи єднання землі з небом. Обряд перестрибування через вогонь означав очищення. Після цього молодь ішла до лісу шукати цвіт папороті.

На свято дівчата плели вінки й пускали по воді. За тим, як вони пливли (швидко, обертаючись, тонучи), визначали свою майбутню долю.

До речі... За повір'ям, папороть цвіте лише один раз на рік — у ніч на Купала. Той, хто знайде й зірве цвіт папороті, обов'язково буде щасливим.

Жниварські пісні

Під час жнив селяни співали величальних пісень, висловлюючи вдячність природі за врожай; ці пісні називають жниварськими. День закінчення жнив перетворювався на свято завершення польових робіт. Воно супроводжувалося цікавими діями й піснями. Женці залишали в полі жито, яке називали бороною. Дівчата сплітали вінок із жита чи пшениці, уплітали в нього маки, волошки, калину, одягали його на найкращу жницю, і вона в парі з хлопцем, який ніс останній сніп, ішла на чолі громади до двору хазяїна. Дорогою співали пісень, якими вшановували обжинковий вінок. Потім дівчина передавала його в руки хазяїну, а громада просила за нього викуп. Після викупу господар запрошував женців до хати, де пригощав гостей усілякими стравами, а вінок вішав на стіні, де він зберігався до осені, щоб з його зерна розпочати сівбу озимини.

НАРОДНІ КОЛИСКОВІ ПІСНІ

Одна з перших пісень, яку чує людина у своєму житті, — колискова (або ж колисанка). Її співають, коли заколисують дитину, аби її приспати. Ці пісні ніжні, у них мати висловлює свою любов до дитини, роздуми про майбутнє, побажання, щоб вона виросла доброю, сильною, красивою та працьовитою. Колисковим пісням притаманна проста мелодія, розмірений ритм, що нагадує гойдання колиски. Звичайно ж, колискові виконують спокійним, тихим голосом, що може переходити в шепіт. Герої пісень, окрім самої дитини, здебільшого ніжні, м'які, пухнасті: котики-воркотики, птахи, свійські тварини. Свою дитину в пісні мати називає сонечком, квіточкою чи пташеням.

ОЙ ТИ, КОТЕ, КОТОЧОК

Ой ти, коте, коточок!
Не ходи рано в садочок,
Не полохай¹ дівочок,
Нехай зів'ють віночок
Із рутоньки, із м'ятоньки,
З хрещатого барвіночку,
З запашного василечку.
Ой спи, дитя, до обіду,
Покіль мати з міста прийде
Да принесе три квіточки:
Ой перву зросливу,
А другу сонливу,
¹*Полохати — лякати.*

А третю щасливу,
Ой щоб спало, щастя знало,
Ой щоб росло, не боліло,
На серденько не кволіло.
Сонки-дрімки в колисоньку,
Добрий розум в головоньку,
А рісточки у кісточки,
Здоров'ячко у сердечко,
А в роточок говорушки,
А в ніженьки ходусеньки,
А в рученьки ладусеньки.

ОЙ НУ, ЛЮЛІ, ДИТЯ, СПАТЬ

Ой ну, люлі, дитя, спать!
Пішла мати жито жать
Та й вижала три квітки:
Що перву сонливу,
А другу дрімливу,
А третю щасливу.
Ой щоб воно спало,
Щастя-долю мало
І добру годину
На малую дитину.
Ой щоб воно спало
І спати хотіло,
Як квіт, червоніло.

СТАНІСЛАВ ЧЕРНІЛЕВСЬКИЙ

(1950 р.)

Станіслав Болеславович Чернілевський народився на Вінниччині в багатодітній сім'ї. За словами самого письменника, він з'явився на світ поміж двох річок: між невеличкою річкою Жван із її мілинами й глибинами та могутнім і тихим Дністром із його вирами та потужною течією. Саме мальовнича краса рідного краю сприяли розквіту поетичного таланту. У четвертому класі Станіслав написав свій перший вірш (про Тараса Шевченка), і цей твір надрукували в місцевій газеті.

Навчався на філологічному факультеті Вінницького педагогічного інституту та на кінорежисерському факультеті Київського театрального інституту. Працював на Київській кіностудії художніх фільмів імені О. Довженка, режисером і редактором одного із центральних телевізійних каналів, де відповідав за дубляж (озвучування) іноземних фільмів українською мовою.

Відчуємо тепло домашнього затишку у віршах Станіслава Чернілевського, які увійшли до його першої поетичної збірки «Рушник землі». Любов до матері, до рідного дому сформувала особистість Станіслава Чернілевського. Надзвичайно тонкий лірик, він, як ніхто інший, зумів передати материнську гіркоту і сум розставання з рідними дітьми і онуками.

ЗАБУЛА ВНУЧКА В БАБИ ЧЕРЕВИЧКИ

Забула внучка в баби черевички...
Дитячим сміхом бризнувши в зело,
За повелінням вікової звички
Перекотилось літо за село.
Махнуло рученя на бензовозі —
І курява вляглась після коліс.
А бабка все стояла на дорозі,
Хустинкою торкаючись до сліз.
І вийшли в небо зорі-жаровички,
І тихо бабка посеред села
Малесенькі дитячі черевички
У спорожнілу хату занесла.
Лягла собі. І світло не світила.
Торкнулась черевичків перед сном —
І осінь їй тихенько опустила
Горіховий листок перед вікно.

*Гаetano Беллей. Бабуся і внучка
(кінець XIX ст.)*

ТЕПЛОТА РОДИННОГО ІНТИМУ

Ще на шибках досвіток не скрес.
Встала мати. Мотузочком диму
Хату прив'язала до небес.
Весело і з ляском серед печі
Полум'я гуляє по гіллію.
Ковдрою закутуючи плечі,
Мати не пита, чому не сплю.
Вже, однак, зникає гіркотина,
Не катує серце печія.
Знову я — малесенька дитина,
Мати знає більше, аніж я.
Матері розказувать не треба,

*Надія Полуюан-Внукова.
Інтер'єр бабусиної хати.
Село Вощилиха (1991)*

Як душа світліє перед днем
В хаті, що прив'язана до неба
Світанковим маминим вогнем.

ВОЛОДИМИР ВИННИЧЕНКО

(1880-1951)

Володимир Кирилович Винниченко — письменник, громадський і державний діяч.

Народився 1880 року в селі Веселий Кут Єлисаветградського повіту на Херсонщині (тепер Григор'ївка Кіровоградської області). Навчався у сільській народній школі, згодом у Єлисаветградській гімназії, на юридичному факультеті Київського університету.

Брав участь у діяльності Революційної української партії, потім у УСДРП. З 1903 р. — на професійній революційній роботі: член та заступник голови Центральної Ради, перший голова Генерального секретаріату, генеральний секретар внутрішніх справ. Очолював українську делегацію, яка у травні 1917 р. передала Тимчасовому урядові вимоги Центральної Ради про надання Україні автономії. Автор усіх головних законодавчих актів УНР. Після відставки з поста прем'єра засудив гетьманський переворот. З листопада 1918 до лютого 1919 р. очолював Директорію. Усунутий за ліві погляди.

Виїхавши за кордон, організував в Австрії Закордонну групу українських комуністів. У 1920 році повернувся в Україну, але спроби співпрацювати з більшовиками закінчилися невдало. З кінця 20-х років жив у Франції. Помер 6 березня 1951 року. Прах покоїться на цвинтарі Мужена.

ФЕДЬКО-ХАЛАМИДНИК

Це був чистий розбишака-халамидник. Не було того дня, щоб хто-небудь не жалівся на Федька: там шибку з рогатки вибив; там синяка підбив своєму «закадишному» другові; там перекинув діжку з дощовою водою, яку збирали з таким клопотом.

Наче біс який сидів у хлопцеві! Усі діти як діти, — граються, бавляться тихо, лагідно. Федькові ж, неодмінно, щоб битися, щоб що-небудь перевернути догори ногами. Спокій був його ворогом, з яким він боровся на кожному місці.

Наприклад, таке. Ліплять хатки з піску. Перед будинком, де жив Федько, була незабрукована вулиця і там завжди грузли в піску коні. Після дощу цей пісок ставав липким і вогким, — для будування хаток нема краще. Поставиш ногу, обкладеш її піском і виймай потихеньку. От і хатка. Хто

хоче, може навіть димаря приробити. Коло хати можна тин виліпити, а за тином натикати сінинок — і сад є.

А між хатками іде вулиця. Можна в гості ходити одне до одного.

Федько теж ліпить. Але раптом встане, подивиться-подивиться і візьме та й повалить усе чисто — і своє, і чуже. Ще й регочеться.

А як хто розсердиться або заплаче, так і штовхана дасть. Битись з ним і не пробуй, — перший по силі на всю вулицю. Враз тобі дасть підніжку, зімне, насяде і пита:

— Ну? Наживсь на світі? Говори!

Як той каже, що наживсь, то милує; а як пручається — іще б'є.

Або пускають хлопці змія.

Плац великий, — ні будинків, ні магазинів, розбігтись є де. І вітер там раз у раз найкращий.

От заносять змія.

Федько сидить у себе на воротах, як Соловей-Розбійник на дереві, і дивиться. Він усе любить або по кришах лазити, або на воротах сидіти. Ворота високі і там ніби скринька така зроблена. В тій скриньці й засіда Федько.

— Пускай! — кричить той, що держить.

Змій виривається, але зразу ж козирає і б'ється об землю.

Федькові досадно: дурні, хвіст короткий! Але він сидить і не кричить нічого. Його думка зовсім інша.

Хлопці догадуються і прив'язують до хвоста ганчірку. Тоді змій плавно й легко здіймається вгору. Приємно держати його! Вітер чудесний, тільки розсотуй нитки та дивись, щоб на вузликах добре зв'язані були. Змій кокетує і хитає головою то в той бік, то в другий, наче комусь шепче на вухо то з одного боку, то з другого. А як дерчітки ще начеплені, аж дух радіє! Цілий день би стояв, та держав, та дивився вгору. Небо високе-високе, синє та холодне. А змій у ньому білий-білий, хилитається, хвостом злегка водить, наче плава, наче йому душно і він ліниво обмахує себе віялом. І ледве-ледве чутно ллється од його дирчання дирчаток. Не тільки бачиш, а й чуєш. Так наче Гриць або Стюпка там угорі і тягне за нитку, балується там і дирчить униз.

Нитка вже дугою пішла. Ех, погано путо зроблено! Як добре зробити путо, нитка не дасть дуги. Ну, та нічого — розсотуй далі. Нитка ріже руку, але то дурниця. Змій все далі й далі в'ється в небо, стає менше та менше.

— Телеграму давай!

Пускається телеграма. Біленький папірчик націплюється на нитку і підсовується трошки вгору. Вітер підхоплює — і пішла телеграма. Ось зачепилась за вузлик і пручається, виривається, от трохи не крикне вниз: «не пускають!». Але тут

треба шарпнуть нитку. Вітер знов підхоплює, і попливла знову вгору біла вісточка. Ось уже вона недалеко, вже вона в тому місці, де навіть Гаврик не може бачити нитки. Ось-ось змій прочитає телеграму.

Але тут всі разом чують крик і переводять очі із змія на землю. Іде Федько. Іде і кричить. Він міг би підійти тихенько, так що й не почув би ніхто, — але Федько того не любив. Він ще здалеку кричить:

— Ану, гей там, давай сюди змія!

Буде однімати. Федько іде змія однімать.

Руки в кишені, картуз набакир, іде, не поспішає. Але тікати і не пробує, Федько усяку собаку випередить.

Хлопці починають швидко зсотувати нитки. Але що то допоможе?

— Давай змія! — підходить ближче Федько.

Гаврик кривить губи і хмикає. Стьопка зблід, але хутко зсотує нитки, зиркаючи на Федька.

Спірка піднімає з землі камінь і кричить:

— Ану, підійди! Ану!

Але Федько навіть рук не виймає з кишень і таки підходить.

— Давай сюди змія!

Тут він уже виймає руки з кишені, бо Спірка затуляє собою Стьопку і піднімає руку з каменем. Але сам Федько каменя не шукає, він тільки дивиться за Спірковою рукою.

— Даєш змія?

— А це твій змій?

— Одніму та й буде мій.

— Овва! Задавака! Так і провалю голову, тільки підійди.

— Ану, бий!

Федько навіть груди підставляє, так наче йому тільки того й хочеться, щоб його вдарили каменем. Чуб йому стирчком виліз з-під картуза, очі хутко бігають.

А Стьопка зсотує, а Стьопка зсотує! Змій тільки диркає далеко вгорі та шарпається і не розуміє нічого, що там сталося внизу, чого його так скоро тягнуть назад.

— Ну, бий же! Ех, ти! — боїться... Я он без каменя, на вас трьох.

— Льонька, Ва-а-сько! — раптом кричить Спірка. — Сю-да-а!.. Федько змія однімає!

Але Федько вмить зривається з місця, налітає на Спірку, ловко підставляє ногу й кидає його на землю. Тут же підскакує до Стьопки, хапає нитку і рве її до себе. Нитка тріскає, змій диркає. Гаврик плаче, а Федько намотує нитку на руку і помалу задом іде додому. Вигляд у нього гордий, Спірка й Стьопка кидаються на нього, очі аж горять, шпурляють каміння, але Федько тільки угинається й регоче.

— Халамидро! Ну, не попадайся ти на нашій вулиці! Босявка! Зараза!

А Федько все йде та й іде. Змій уже його.

Але тут, буває, візьме й зробить несподіване. Коли вже хлопці далеко і не можуть йому нічого зробити, він раптом вертається і віддає змія. Навіть принесе ще своїх ниток і дасть.

— На твого змія! Думаєш, мені він потрібний? Схочу — зроблю з цілого листа. Тато з типографії принесе червоної бумаги, так он якого зроблю...

Але так не часто буває. Частіш кінчається тим, що хлопці біжать додому, жаліються, а їхні тато чи мама ідуть до Федькової матері і теж жаліються. А Федькові ввечері вже прочуханка. Але й тут Федько не як всі діти поводить. Він не плаче, не проситься, не обіщає, що більше не буде. Насупиться й сидить. Мати лає, грозиться, а він хоч би слово з уст, сидить і мовчить.

Приходить тато з роботи. Він стомлений і сердитий. Руки сиві од олова літер, які він складає в друкарні. Щоки теж ніби оловом налиті, худі-худі, а борода на них така рідка, що видно крізь неї тіло.

— Що? Вже знов? — питає він, глянувши на Федька. Федько ще більш насуплюється й починає колупати пальцем кінець столу. А мати розповідає.

— Правда то? — питає батько у Федька.

Федько мовчить.

— Кому ж я говорю? Правда те, що мати каже?

— Правда, — тихо одмовляє Федько.

— Скидай штани.

Федько мовчки встає, скидає штанці й чекає, похиливши голову.

Батько здійма з себе ремінь, кладе Федька на стілець і починає бити.

Федько здригується всім тілом і шарпа ногами.

— Лежи!! — кричить батько.

— А кляте ж яке! А кляте! — сплескує руками мати. — Хоч би ж попросило тата, хоч би заплакало. Камінь, а не дитина! Сибіряка якийсь...

Вибивши «сибіряку», батько вийма з кишені дві або три копійки й дає йому.

— То тобі за те, а це за те, що правду говориш...

Федько витирає сльози, що виступили з очей, бере гроші й ховає в кишеню. Він за ремінь не сердиться, — він розуміє, що так і треба. Але й три копійки бере, бо, справді, не брехав. Якби він схотів, то міг би одбрехатися, але Федько брехати не любить.

Не любить також Федько й товаришів видавати.

Батько й за це Федька хвалить, а мати так само сердиться.

— Так-так, потурай йому, давай йому гроші, давай. Він навмисне робитиме бешкет, щоб правду сказати. Розумний батько, вчить сина. Замість того, щоб повчить його за те, що покриває других, він хвалить...

— Нічого, стара... За все бити не можна. За що бити, а за що хвалити...

— Так-так! Хвали його, хвали...

А найбільше Федькові доставалося за Толю. Толя був син хазяїна того будинку, де вони жили. Це була дитина ніжна, делікатна, смирна. Він завжди виходив надвір трошки боязко, жмурився від сонця й соромливо посміхався своїми невинними синіми очима. Чистенький, чепурненький, він зовсім не мав нахилу до Федькових забав. Але цей халамидник неодмінно спокушав його, і бідненький Толя приходив додому задрипаний, подраний, з розбитим носом. Мати його, жінка чула й теж делікатна, трохи не вмлївала, бачачи таким свого Толю.

— Де ти так убрався?! Хто тебе так? — жахалась вона. Толя плачучи казав, що він не винен, що Федько призвів на те.

В той же вечір батько Федьків допитував уже «сибіряку».

— Ти лазив з Толею драть горобців?

— Лазив.

— Ти порвав йому штанці?

— Він сам порвав. Не вміє лазить, а береться. Хай не лізе.

Але тут вмішувалась мати:

— Та як ти смієш так говорити? То дитина благородна, ніжна, а ти, мужиченя, з ним так, як із Стьопкою. Та через тебе нас з квартирі виженуть... Щоб ти не смів підходити до його, мурло ти репане. З свинопасами тобі гратись, а не з благородними дітьми. Нещастечко ти мое! І за що мене Бог покарав таким сибірякою... А батько нічого йому й не скаже, роби, синку, що хочеш, бий дітей, хай нас виженуть з квартирі...

Батько мовчить і хмуро дивиться в вікно. Надворі вечір. З вікон хазяйського дому ледве чутко вибиваються звуки ніжної музики. Тепло і затишно там. Батько Толин десь походить собі по просторій хаті, задумливо слухаючи музику. Тут же, мабуть, Толя, чистенький, ніжний, з щічками, як проскура. Мати грає. Ні сварок у них, ні бруду, ні клопоту. Пожилці їм знесуть плату за квартири, мужики за землю грошей привезуть, їх ніхто не вижене з квартири, хоч би Толя як обидив Федька.

— Скидай, сучий сину, штани! — раптом грізно звертається батько до Федька.

Федько з-під лоба дивиться на тата.

— За віщо? — ледве чутно питає він.

— За те, що водишся з благородними дітьми. Я тобі, паршивцю, скільки раз казав: не смій з панами водитися. Не кумпанія вони тобі.

— Та я з ним не водюсь, він сам лізе.

— Жени його під три чорти од себе... Яка він тобі кумпанія?.. Лягай!

Федько лягає, але батько так б'є, що мати зостається зовсім невдоволена.

А на другий, третій день Федько знов спокушає Толю. І спокушає якраз в такий момент, коли ні одному чоловікові в голову б того не могло прийти.

Скажімо так. Надворі буря, дощ ллється з неба такими патьоками, наче там тисячі Федьків перекинули тисячу діжок з водою. Хмари аж сині, кошлаті, так і розрізують їх зеленаві блискавки. Грім тріскає з такою силою, що аж посуд дзвенить у шафах.

Толя, притаївшись біля вікна, дивиться на вулицю. Пусто, нема нікого, все поховалось. Тільки з гори біжить цілий потік брудної води з бульками. Дощ січе воду, камінь, стовпчики. З ринв цілі водоспади спадають в палісадник. Темно, сіро, страшно. Мама у себе в покої лежить з пов'язаною головою — вона не виносить бурі і завжди хворіє.

Толя теж заховався б кудись, але мама заборонила йому сидіти біля вікна і через те Толі страшенно кортить ще посидіти й подивитись.

У, який буйний та брудний потік біжить по вулиці! І де він береться завжди?

Трах-тах-тах! — лускає грім і лампа в їдальні дзвенить.

Толя тихенько хреститься й блідніє, але од вікна одійти не може.

І раптом він бачить щось надзвичайне. На вулиці, в самому потоці, під дощем, мокрі, без шапок бредуть Федько, Стьопка і Васька. Вони позакачували штанці аж до живота, пацають ногами, сміються, щось, видно, кричать, їм весело і любо! Вода, мабуть, тепла, а дощ, як душ у бані, так і обливає їх. Ось Федько підставляє лице під дощ, ловить краплі ротом. Які у них смішні мокрі голови!..

Васько щось найшов у воді. Що то?.. Підкова. Федько ховає в торбинку. Вони знов назбирають гвіздків, підков, залізочок! А Федько раз найшов навіть п'ять копійок!

Толя стає у весь зріст на вікні і маха руками, щоб його побачили. Але хлопці не дивляться на вікно. Вони пацають ногами, бовтаються, грім тріщить у них над головами, але їм то й за вухом не свербить. Хмари над ними такі страшні, що дивитись моторошно, а їм те якраз і мило, — дощ, значить, ще довго буде.

Ось вони пританцьовують, мабуть, співають:

Іди, іди, дощику,

Цебром,

Цебром-цебрицею

Над нашою пшеницею.

І дощ іде їм на голову, на плечі, на руки. Сорочки поприлипали до тіла, потік біжить-біжить, грім тріщить.

Але Толі грім уже не страшний. Толя й сам би побіг на вулицю. Він ще дужче маха руками, але постукати боїться, бо мама почує.

Нарешті, Федько помічає Толю і почина махати рукою, закликаючи до себе. Васько і Стьопка теж вимахують, показують підкови, гвіздки, пацають ногами, підскакують. Васько пада і сідає просто в воду, Федько й Стьопка регочуться, а Васько за ними.

Толя раптом зстрибує з вікна, швидко скидає черевички, закачує штанці і тихенько вибігає в сіни, з сіней на ганок. На ньому бархатові курточка й штанці, — жалко їх. Але хлопці вже коло ганку і кричать:

— Іди, не бійсь! Дощ теплий.

— Та йди! От баба, мнеться... Раз — два!

Толі холодно і страшно, але він не хоче, щоб його звали бабою. Він сходить з ганку і обережно іде до хлопців. Ніжні, випечені ніжки його спотикаються, брудний потік залива бархатові штанці, дощ враз вимочує акуратно зачісане волосся і курточку. Спершу від цього холодно, але потім робиться так славно, мило. Толя од приємності аж вищить і паца ногою по воді. Хлопці теж кричать і, схопившись за руки, біжать униз. Толя посередині.

Ввечері Толя хворий, гарячий лежить у постелі, а Федька кладуть на стілець і луплять.

Наставала весна. Сніг зробився жовтий і брудний, а лід на річці такий, як намочений сахар. Потім почали текти річечки по вулицях і стала парувати земля на сонечку.

Раз під вечір Стьопка, Грицик, Спірка та інші хлопці пускали кораблики по вулиці.

В цей час вийшов Толя на ганок і дивився на них. Він сам не пускав, бо йому строго заборонено було гратись з вуличними хлопцями, але стояти на ганку можна було.

Раптом звідкись прийшов Федько. Кожушок його був весь мокрий, чобітки аж порижіли од води, шапка в болоті. Але він весь сяяв і махав величезною палицею, яка була вдвоє більша за нього.

— Хлопці! А де я був! — закричав він ще здалеку.

Всі кинули кораблики й підбігли до нього.

— А де? А де?

Федько ловко заткнув палицю в купу мокрого снігу, зняв шапку і витер піт.

— Ху! От так наморився, братця! Ну, так і робота була.

— Та де ж ти був? Яка робота?

— На річці був. Там таке-е!.. Крига йде страшенна. Базарний місток знесла к бісу. Он як! Ми ловили дошки... Я такого дуба витягнув, що ой-ой-ой!

Хлопцям аж дух захопило... А вони й не знали!

— Та брешеш? Правда?

— Піді подивись. Сидять тут, кораблики пускають... Я завтра у школу не піду, зранку на річку збираюсь...

— Як у школу не підеш? А батько?

— От штука! Візьму та й не піду. Здоров, Только!

Толя чув усю розмову і йому страшенно кортіло розпитатись, як там на річці крига йде. Але він терпів не міг, як йому цей Федько говорив «Толька». Наче він йому товариш.

Толя одвернувся й нічого не сказав, немов не чув Федька. Але так було цікаво послухати, як крига йде на річці, що він зараз же повернувся знов і сказав:

— Здоров! Ти був на річці?

— Був.

— Здорово йде?

— Біжи подивись, як мама пустить, — посміхнувся Федько й одвернувся від Толі.

Толя почервонів, — як він сміє насміхатись, мурля погане! Як пожаліється татові, йому зададуть!

А Федько розказував тимчасом далі:

— Вся річка йде. Страшенно так суне та тріщить... А на-ро-о-ду на березі, повно! Один хлопець хотів поїхати на кризі, та злякався, а я завтра поїду.

Толя хотів іти додому, але, зачувши ці слова, навіть зійшов униз до хлопців.

Хлопці теж були вражені, — от скажений цей Федько! Там, десь, дивитись страшно, а він полізе туди.

— Та на саму кригу полізеш?

— Атож куди! От і палиця вже є, — показав Федько на застромлену палицю. — Весело на кригах! Я бачив, як торік їздив Антошка... Та я тоді не достав палиці... Гайда завтра разом? Га?

Спірка й Стюпка почухались: у школу треба.

— Е, в школу! Один день пропустимо, от біда велика! Толі страшно було слухати такі розмови, але він не мав сили одійти.

Хлопці почухались і таки рішили йти завтра до річки. Умовились, що всі троє зйдуться на цьому самому місці рівно о восьмій годині.

Коли Федько прийшов на другий день на призначений пункт, він застав там Спірку, Стюпку і... Толю. Толя був увесь закутаний у шарфики, з-за яких визирав тільки кінчик носа та оченята. Оченята йому були якісь чудні, не то винуваті, не то злякані.

Федько Толі здивувався.

— А ти чого? Може теж з нами?

Толя трошки почервонів і сказав:

— Я тільки підійду, подивлюсь, а потім піду в школу.

— Іди, дивись, — згодився Федько і почав витягати з снігу палицю. Він її сховав туди ще вчора ввечері.

Палиця чудесна була! На кінці гостра, ще й з гвіздком, як устромиш у кригу, не посковзнеться. Книжки Федько прив'язав собі на живіт і закрив кожушком. Смішно було дивитись, що він став такий пузатий.

— Наче твій тато... — сказав Спірка Толі.

То була правда, сам Толя це бачив, але йому все ж таки досадно стало. «Тато»... Зовсім не «тато», а «папа». А потім, що ж тут такого, що у його папи більший живіт, ніж у їхніх тат? Бо його папа багатий, от і все.

Толя їм нічого все ж таки не сказав, він був хлопчик делікатний, вихований. Федько, той, якби зачепили його тата, зразу б грубості почав говорити, а то й битись поліз би.

А Толя навіть щось сказав до Спірки. Але Спірка не чув, бо вони в той час підійшли до спуску з гори. Тут уже не до балачок, — стало видно річку. Повіні ще не було, але яка стала чудна річка! Вся сіра, покопирсана, ряба. На березі комашнею стоять і ходять люди. Сонце хитро виглядає з-за парового млина. Галки кудись летять довгими рядами і кричать. А як блищить кінчик хреста на Богоявленській церкві! Ух, гарно!..

— Ану, наввипередки! — раптом закричав Федько і як вихор зірвався з місця.

Стьопка й Спірка заверещали й побігли за ним.

Толі теж хотілось і заверещати, і побігти, і навіть фицнути так саме ногою, як зробив Стьопка. Але він того не міг зробити: кричати на вулиці не личить благородним дітям, бігти ж трудно, бо кожущок його такий довгий та тяжкий, а на ногах глибокі калоші. Та ще на спині ранець з книжками.

Толя тільки дивився, як миготіли ноги Спірки та Стьопки. Ось Стьопка загубив книжки. Зупинився, підхопив, знов фицнув і полетів за передніми.

Толя нагнав їх аж коло самої річки. Зблизька річка здавалась ще чуднішою. Видно було, як помалу, тяжко йшла крига. Лід тріщав, лускався, крижини лізли одна на одну, чисто було схоже на те, як женуть великий гурт волів. Вся сіра маса худоби сунеться помалу, але деколи один віл вилізе на другого, і тоді в тому місці починається гармидер, воли налізають один на одного, стоять, крутяться, аж поки ті, що почали гармидер, не проштовхнуться наперед.

По всьому березі стоїть народ. Хлопці живжиками просуваються поміж дорослими і безперестанку кричать дзвінками, веселими голосами. Скільки тут школярів, які завтра скажуть учителю, що їм у цей день «голова боліла» і вони не могли прийти «в клас»!

А річка все суне і суне вперед. Крижини з мокрим рипом труться одна об одну. Вони такі поважні та старі, аж жовті. Звідки вони припливли сюди? І куди попливуть? От сісти б на одну з них і їхати на ній десь далеко-далеко. Кругом другі крижини, їх треба одпихати, щоб не лізли на цю, а то як налізуть, то потоплять. Добре, як встигнеш перестрибнути на другу, а як шубовснеш у воду? А вода, ух, чорна, глибока та холодна, аж пищить.

Але знаходяться смільчаки, що стрибають на крижини і їдуть на них якийсь час. Десятки хлопчачих очей із заздрістю слідкують за молодцями. А молодці візьмуть та ще й ногами потопають по льоду, от, мовляв, крига яка, не провалиться. Деякі з них перестрибують на другі лідяки і навмисне зупиняються на самому кінчику над чорно-синьою, густою водою.

— Ану, ти там! Хочеш раків половить? — кричить хто-небудь з дорослих на молодця. — Злізай на беріг!.. Шубовсне в воду, витягай його...

Молодець ніби не чує, але, потопавши на кризі, сходить на беріг.

Толя часто подивлявся на Федька: ну, що ж він не йде на кригу? Федько щось говорив Стьопці і Спірці і показував на річку головою.

Толя підійшов ближче і почав слухати.

— ...А то що! Стрибають тут... — говорив Федько. — Подумаєш, яка штука! Ні, нехай хто на той бік по кризі перейде, от буде герой!

— Ну, на той бік! — покрутив головою Стьопка, — як затре кригою, що будеш робити?

— А ти на другу! — блиснув очима Федько. — А з тої ще на другу!.. От зроби так! Зробиш? Га?

— А ти зробиш?

— Може й зроблю...

Толі страшенно хотілось подивитись, як Федько буде стрибати з крижини на крижину. Він пострибає і, розуміється, злякається й почне плакати: його знімуть з криги, а всі потім будуть з його сміятися. Хай не задається.

— Ні-за-що не зробиш! — сказав Толя Федькові, киваючи на річку.

Федько мовчки подивився на нього й нічого не сказав. А Толя бачив, як у Федька навіть губи побіліли, а очі стали такі чудні, гострі, коли він вдивлявся в кригу. Ага! Мабуть, боїться.

— Ану, спробуй! — знов сказав Толя. — Ти ж хвалився, що будеш їздити на крижинах. Ану!

А крижини сунули та сунули. Іноді вони розривалися і між ними робилась чорна, страшна латка води. В тій воді плавала солома й трісочки. І солома, і трісочки крутилися і десь зникали, — так вертіло там воду.

— А давай об заклад, що перейду на той бік! — вмить звернувся Федько до Толі.

— Ба не перейдеш!

— Ну, давай! Об що йдеш! Як перейду, даси мені свій ніжик, що з костяною ручкою. А як не перейду, я тобі дам свого чижика. Хочеш?

Толі зовсім не хотілось чижика, — навіщо йому чижик? — але він згодився.

— Ну, добре! Давай руку. Спірка, перебивай. Спірка перебив і Федько став тісніше підперізуватись, оддавши Стьопці свої книжки.

— Тільки ви мовчіть... — тенором сказав усім Федько. — А то, як побачать, що я хочу переходити на той бік, то не пустять. Нехай думають, що я хочу коло берега походити.

— Добре!..

Федько підперезався, взяв у руку палицю, спробував її й насунув щільніше шапку.

— Ну, гляди ж! — промовив він до Толі якимсь чудним голосом і пішов просто на кригу.

— Федько пішов! Федько пішов! — закричали хлопці, які вже давно зачіпали його, щоб ішов на кригу.

Федько стрибнув на лід і, наче пробуваючи його, потопав ногами. Крижина добра була, товста, міцна.

Федько потрошки наблизився до другої, походив і палицею зміряв, чи товста. Потім озирнувся до берега і раптом стрибнув на другу крижину.

Спірка, Стьопка й Толя дивились за ним із замиранням серця.

— А куди ти там? — закричав до Федька якийсь робочий збоку. — Куди понесло тебе? Вертайсь назад!

Але Федько, мов не чуючи, підбіг на край своєї крижини і знов став тикати під нову крижину. Та була зовсім тонка. Спробував надушити її палицею, — угинається. А позаду кричать і махають руками, щоб вертався. Федько вибрав іншу — ця товща. Розбігся і стрибнув. Крижина тільки злегка хитнулася і заспокоїлась.

— Та що він, сказився, паршивець! — закричали вже інші на березі. — Куди його потягла нечиста сила? Ей ти, вертайся сюди зараз!

— Ну, дивіться на цього одурілого хлопця!

— Та біжіть, стягніть його, сукиного сина!

Але бігти було вже пізно. Федька несло вниз, і він був уже на середині. Він часом оглядався, піднімав на палиці шапку, весело крутив нею і кричав щось. Розібрати не можна було, що він саме кричав, але чути, щось веселе і завзяте.

— Та чий він? — питалися кругом.

— Федько, Івана типографчика син. Халамидро звісне.

А Федько, справді, щось надзвичайне виробляв на річці. Він то повз на животі по тонких крижинах, то впирався палицею і перестрибував через водяні латки, то бігав з кінця в кінець криги, не маючи виходу. Здавалось, ось-ось налетить на нього ота кучугура криги, зітре, зімне й сліду не зостанеться од комахинки-хлопчика. Але комахинка, якимсь чудом, ловко видряпувалась на самий гребінь кучугури, скоренько з'їжджала з неї і бігла знову, з крижини на крижину.

На березі було тихо. Хлопчики завмерли з роззявленими ротами і широкими очима. Старші хвилювались і пильно слідкували за кожним рухом «шибеника». Як той щось замнеться, так всі зараз затурбуються, деякі починають кричати всякі поради:

— Вправо, вправо бери, сукин син!

— Куди вправо? — махає на порадника другий рукою. — Там вода, хай жде, друга крижина підпливе... Не рушся, стій на місці!

На щастя, Федько не може чути ніяких порад і щасливо добирається до берега.

Хлопчаки починають од щастя пищати, боротись, кидати каміннями у кригу. Дорослі легше зітхають і, хитаючи головами, лають Федька-халамидника. Але в лайках нема ні злості, ні досади. Ловкий хлопчак, що й говорити. Як брався, собака, га?

Федько з того боку махає надітою на палицю шапкою. Той беріг пустий, бо туди не можна пройти з вулиць — чиїсь мури і тини.

— А як же він назад добереться? Невже знов по крижинах?

— А так і є, він знов на крижинах!

Справді, Федько стрибнув на крижину, потім на другу, і знов на березі всі притихли, слідкуючи за одчайним хлопцем. Ніхто вже не кричав поради, ніхто не лаявся, тільки не зводили очей з маленької комашинки, яка дряпалась, бігла серед страшних сірих крижин, стрибала, метушилася. Така маленька комашинка, а як вона ловко, безстрашно обдурювала величезні шматки льоду, що з тріском лізли на неї, немов збирались розчавити нахабне живе створіння. Як це створіння топтало ту сіру купу криги і ще навіть часом вимахувало своєю малюсінькою паличкою.

— Ну, й шибеник! — зітхав хто-небудь, як Федько видряпувався з скрутного місця.

А «шибеник» все ближче й ближче присувався.

Ось уже недалеко. Видно вже, як швидко оченята його бігають на всі боки, вишукуючи місце, де перестрибнути. Найшов. Вперся палицею. Палиця сприснула. Ударив дужче в лід і знов уперся. Стоїть добре. Раз! — і вже на другій крижині. Жилаве, чортове хлопча. Стриба, як кішка.

І от хлопча уже на березі. Круг його крик, писк товаришів. От це молодець, так молодець. От як треба!

— Ну, щастя твоє, що ловкий! — качають головами дорослі. Але не лають і не сердяться, — що говорити такому зайдиголові!

Толя аж задихався, дивлячись, як Федько перебирався по крижинах. Оченята йому розгорілися, серце билось міцно і гаряче. Нічого там страшного нема, на тих крижинах. А зате як цікаво, як весело! От би взяти та собі побігти. Тільки скинуть калоші, а то в них важко. То зовсім не трудно. Узять у Федька палицю, встромляти у лід і стрибати. Велика штука!

А коли Федько вийшов на беріг, коли його отовпили хлопці і з радістю та захватом дивились на нього, як на героя, Толя почув, що він теж може перейти. І не тільки може, а от візьме й перейде!

І він, нічого нікому не кажучи, хутенько скинув калоші, струсив ранець з плеч на землю і підійшов до Федька.

— Дай мені свою палицю! — сказав він. Федько здивовано подивився на панича.

— Нащо тобі?

— Я теж хочу йти на той бік.

— Куди??

— На той бік.

Спірка й Стюпка так і фиркнули. Але Федько не засміявся.

— А як упадеш у воду?

— Не бійсь, не впаду. Давай!

— Лучче не треба, Тільки... Ти не вмієш.

— Овва! Ти один вмієш. Ну, давай палицю. Що, може жалко?

— На... — стиснув плечима Федько, — тільки гляди... Толя взяв палицю і пішов на кригу.

— А куди знов? Чого? Хто? — раптом закричали люди, побачивши Толю на льоду.

Але Толя, так само, як Федько, побіг далі і стрибнув на другу крижинку. В цей час насунула ціла купа льоду й одрізала Толю від берега.

Толя опинився сам серед страшних, холодних крижин, які всі ворушились, лізли одна на одну, тріщали, крутились.

На березі щось кричали, бігали. Толя розтервся: хотів бігти назад, але не можна — перед ним ціла смуга води. А ззаду суне величезна скеля льоду. Вона наче спеціально хоче налізти на Толю, так весь час напирася на його кригу.

Толі зробилось страшно. В руки стало якось дуже холодно, ноги ослабли і сковзались по льоду. Хотілось упасти на лід, притулитись до нього всім тілом і кричати, кликати на поміч.

Але він і те боявся зробити. Тільки стояв і тихенько став плакати.

А люди на березі хвилювались, кричали, радились, як вирятувати Толю, і не знали, що зробити, бо кожний радив одне, другий друге, третій третє. Всі йшли рядом з крижиною, на якій стояв і плакав Толя, кричали, махали руками, кудись когось посиляли. А Толя тимчасом все плив далі. Він уже випустив палицю з рук і хукав на червоні пальці, обливаючи їх сльозами.

Деякі з дорослих пробували зайти по крижинах з другого боку, але крига угиналась, ломилась під ними і один швець навіть трохи не впав у воду.

В цей час звідкись узявся Федько. Він, як тільки Толя розтервся на льоду, і всі побачили, що злякався, — десь зразу зник. Його навіть хотіли вилаяти, що призвів панича до такої біди. Але Федько як під кригу пішов.

— Ага! Злякався, сукин син! Шибеник чортів, навчив хлопця та й утік.

Усі вже знали, що Толя хазяйський синок, а деякі навіть побігли за його папою.

І от, коли всі метушились, бігали і не знали, як вирятувати Толю, несподівано з'явився Федько. В руках йому була довжелезна палиця, в яку він почав забивати гвіздка, раз-по-раз заклопотано подивляючись на Толю. Спірка й Стюпка всіма силами старались помагати йому.

Ну, гвіздов забитий, держиться добре.

— Ану, гей, дайте дорогу... З дороги ж!

Всі розступились на крик. А диви, знов цей шибеник!

Але він з палицею, чи не рятувать панича збирається?

— Ти куди, халамидро?

— Дорогу!.. Ану, дайте дорогу!

Федько продерся крізь юрбу, вибрав крижину і стрибнув.

— Держись, Тільки! Я зараз буду коло тебе! Держись, не бігай, стій на місці!

Толя, забачивши Федька, захвилювався і хотів бігти йому назустріч, але приказ Федька зупинив його.

Хвилини через п'ять Федько вже був на Толиній крижині.

— Ну, давай руку... Іди за мною. Та не бійсь, іди сміливо. Палицю візьми та впирайсь. Ну, так... Держись... Стій... Я перестрибну, а ти подожди...

— Ой, не ходи!.. Я боюсь...— ухопився за нього Толя.

— Та стій! От дурне... Я перестрибну і присуну до тебе свою крижину, а ти перейдеш... Бо сам же не перестрибнеш...

Федько перескочив, підбіг на край своєї крижинки і вперся палицею в сусідню купу льоду. Крига зашаруділа й підсунулась до Толі.

— Тепер переходь сюди!.. Ну, от бачиш... Тепер іди на цей край. Іди сміливо, не бійсь... Ставай тут. Стій, не бійсь. Я піду назад, підштовхну тепер до берега...

Федько перебіг на другий кінець крижини і тільки хотів упертись палицею в дно річки, як раптом під ним почувся тріск, крихка крижина розломалась надвоє, і Федько зник з льоду.

Всі так і замерли.

Але Федько не потерявся, він ухопивсь руками за кригу і зо всієї сили пнувся, щоб його не знесло. Але на латку води, яка сталася від цього, вже сунула нова крига. Вона знесе Федька.

Толя побачив це і з криком забігав по крижині.

— Толю! Толю! — кричав Федько. — Подай мені палицю своєю... Подай палицю... Я вилізу.

Але крижину в цей час підбило до берега і Толя, як стріла, вилетів з неї.

Стьопка, Спірка й інші хлопці кинулись до Федька і протягнули йому палицю. Федько весь посинів уже і хотів взятись за палицю, але рука не слухалась, залякла.

А підійти до нього не можна, бо крижина угинається, заливається водою і може розломитись знов,

— Стьопка, ляж на лід та підсунься до мене, — прохрипів Федько.

З берега дорослі щось кричали, але хлопці їх не слухали. Стьопка ліг і став підсуватись до Федька.

— Ну й пробийголова... Ач яке виробляє! Ах, ти ж Боже наш!

— Зійдіть там з криги, хто лишній, — крикнув Стьопка, озирнувшись.

Але в цей час один з хлопчиків подав Стьопці шворку, зв'язану з поясів. Стьопка кинув її Федькові.

— Хватай, Федю! Хватай... Швидше, Федю, бо крига йде.

Федько протягнув руку, але знов ухопився нею за лід.

— Не можу...— прошипів він, — руки не держать, упаду...

І раптом вхопив зубами за шворку, набрав повен рот, міцно стиснув зуби і мотнув головою, мовляв: «тягни!».

Стьопка, хлопці й дорослі з берега почали тягти Федька.

— Держись, Федю, держись, нічого... Ех, держись ще трошки! Браво!

Федько був весь синій од холоду і того, що держався зубами за пояс. Але, як тільки витягнули його на тверде, він став на ноги і почав швидко-швидко топати й махати руками. Вода лилася з нього, зуби йому цокали, але він на те не вважав.

— Нічого, не перший раз, я цієї зими три рази на льоду провалювався. Треба тільки бігати.

Але йому не дали побігати. Десь узялись папа й мама Толі, а з ними мати Федька, Толя, побачивши їх, затрусився і з криком та плачем кинувся до них.

— Папочко!.. Мамочко!.. Я не винен, я не винен!.. Але папа й мама не дали йому говорити. Схопивши його під руки, шарпнули і потаскали додому.

Мати Федькова теж схопила Федька і так торсонула, що з того аж бризки посипалися.

— Додому, ироде! Ось я тобі покажу! — І знову так потягнула, що Федько мусів бігти за нею. Такою блідою й лютою Федько ніколи не бачив свою матір.

А попереду батьки тягли Толю, який весь час спотикався, щось кричав і голосно плавав. Батьки йому щось відповідали і шарпали так, що Толі кілька разів спадала з голови шапка.

Раптом вони зупинились і підождали Федька з матір'ю.

— Він був на льоду? — грізно звернувся батько Толин до Федька. Федькові було дуже холодно, зуби йому не переставали стукати, все тіло боліло од шарпання матері, але він все-таки встиг помітити, що у батька Толиного аж слина запеклася на губах, а очі налились кров'ю. А Толя з жахом задирав голову то до мами, то до папи і жалібно говорив:

— Я не винен, я не винен...

— Мовчи! — крикнув до нього батько, і знов повернувся до Федька:

— Був він на льоду?

— Був... — цокаючи зубами, сказав Федько.

— Неправда! Неправда! — ще жалібніше і з страхом забився Толя. — Я не хотів іти, а вони мене потягнули на річку. А потім Федько узяв і пхнув мене на кригу... Спитайте всіх... Я не винен...

Федько аж труситись перестав і подивився на Толю. А мати Федькова так і спалахнула.

— Ох, Боже ж мій! Та що ж ти собі думаєш, люципере ти! Та батько ж з тебе три шкури здере, та він же на тобі живого місця не оставить. Чом тебе чортяка не вхопила там у воді, ти, ідоляко!

І вона зо всієї сили ударила Федька по голові. Федько аж упав на одно коліно і закрив руками голову. Мати знов хотіла вдарити його.

— Подождіть, Іванихо! — зупинив її батько Толин і підняв Федька.

— Встань... Чекайте, Іванихо... Я хочу спитать його... Федьку, я вірю тобі, я знаю, що ти ніколи не брешеш, не брешеш й тепер: говори, ти потягнув Толю на річку?

Федько трусився, коліна йому зігнулись і хилитались на всі боки. Він мовчав.

— Говори ж, падлюко! — торсонула його мати.

Федько глянув на Толю, — той великими, повними страху й тоски очима дивився прямо на нього. Сльози текли йому по щоках і зупинялись в куточках рота. Толя машинально злизував їх язиком і все дивився на Федька з чеканням чогось страшного.

— Ну, говори ж, Федьку! — нетерпляче сказав батько Толин.

Федько одвів очі од Толі, похилився і тихо сказав:

— Повів...

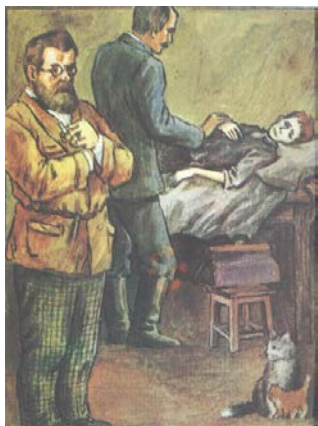
— І пхнув його на кригу?

— Пхнув...

— Паршивець же ти! — крикнув Толин батько і сильно хляснув Федька по лиці. А потім повернувся до Федькової матері і сказав:

— Надіюсь, що на цей раз чоловік ваш покарає його, як слід... Инакше, лучче очистіть мені квартиру.

Федькові знов упала з голови шапка, як ударив його Толин батько. Він підняв її й подивився на Толю. Але Толя тулився до матері, яка милувала вже і жаліла його.

А ввечері, коли мав прийти батько Федьків з роботи, Федько кашляв і облизував гарячі губи. Йому було страшенно жарко.

— Ага, бухикаєш, кашляєш, идоле? — обзивалась од печі мати. — Подожди, подожди, візьме тебе чорт... Ось нехай ще батько прийде та погріє ще ремінем. Що, єсть жар?

— Єсть..., — тихо одповів Федько, а сам придивлявся, як в очах його стояли дивні жовті й зелені плями.

Коли батько прийшов і мати стала йому розказувати, Федькові в очах уже було зовсім жовто і голова була страшно тяжка й гаряча; така була тяжка, що не можна було держати її на плечах і хотілось покласти чи на стіл, чи на землю, чи хоч у піч — аби покласти.

Мати говорила, але Федько навіть не слухав і не пам'ятав вже нічого. Він тільки, як крізь сон, бачив, що татуньо чогось страшенно став лютий, такий лютий, що аж говорити не міг і тільки хапався то за горло, то за ремінь.

Потім Федька поклали на стілець і били вже, як слід. Але Федько й на цей раз навіть не скрикнув. Тільки, як батько пустив на мент руку, якою держав його, Федько впав додолу й не рушався.

— Вставай-ай!! — ревнув батько й шарпнув сина за руку; але рука була така гаряча, а лице сина було таке дивно спокійне, що батько кинув ремінь і нахилився до Федька. Федько вже нічого не чув і не бачив.

А через три дні він лежав мертвий. Разів зо два він приходив до пам'яті, питав, чи били Толю, щось бурмотів і знов падав непритомним. Я в

непритомності когось просив, комусь грозився і все чогось допитувався у Толі.

Батько й мати не одходили від його постелі, трусилися і мовчки боролися із смертю. Але смерть поборолася.

На четвертий день Федька ховали. На кладовище йшли хлопці зо всіх сусідніх вулиць. Спірка, Стюпка й Гаврик плакали навзрид.

А Толя тихенько виглядав із вікна. Мама йому строго наказала не виходити до вуличних хлопців.

А йому було цікаво подивитись, як будуть ховати Федька-халамидника.

Коли Федькова труна сховалась за рогом вулиці і не було вже нікого видно, Толя одійшов од вікна, перекутивсь на одній нозі й побіг гратися з чижилом.

Цього чижики він сказав Федьковій матері віддати йому, бо він його виграв у Федька.

ЧЕРКАСЕНКО СПИРИДОН ФЕОДОСІЙОВИЧ

(1876-1940)

Талановитий прозаїк, поет, драматург, педагог.

Народився Спиридон Феодосійович Черкасенко 24 грудня 1876 р. у містечку Новий Буг на Миколаївщині в селянській родині. Закінчив двокласну школу, потім — Новобузьку вчительську семінарію. Навчаючись у російськомовному навчальному закладі, він почав писати вірші теж російською мовою, мріяв стати письменником.

Працював у народних школах Катеринославщини (нині Дніпропетровщина) та Донеччини.

У 1912 р. видавництво «Український учитель» надрукувало збірку «Маленький горбань» та інші оповідання. «Дітям праці, нужди й горя присвячує цю книжку автор», — такий напис зробив письменник на її сторінці.

В оповіданнях «Маленький горбань», «Яма», «Безпритульні», «Великодня ніч» та ін. відчувається відлуння прожитих у шахтарському краї років. Тексти розповідають про радість, втіху й страждання дітей робітників і селян. Автор створив їхні світлі, щирі образи.

У 1917-1918 роках Спиридон Черкасенко виступає упорядником книг для читання («читанок») і букварів для українських шкіл, готує підручники. Уряд Української Народної Республіки доручив йому поїхати за кордон, до Відня, щоби вивчити там видавничу справу і згодом налагодити її на Батьківщині. Не думав тоді Спиридон Черкасенко, що покидає рідну землю назавжди. Письменник тяжко переживав еміграцію. Він оселився на околиці

Праги, де мешкав до кінця життя. 7 лютого 1940 року письменника не стало. Похований на Ольшанському цвинтарі в Празі.

МАЛЕНЬКИЙ ГОРБАНЬ

(Скорочено)

Розділ 1

Весело й шумливо на вигоні за шахтарською слобідкою. Ген далі до залізниці зібралась доросла молодь: парубки в червоних, синіх, зелених, жовтих сорочках під пояс, у піджаках і новеньких картузах, в гарних чоботях з блискучими халявами; дівчата в різнобарвних спідницях, у вишиваних сорочках, у намисті й стрічках, у новеньких хусточках — водять короля, співаючи пісень під гармошку, а деякі сидять просто на траві, дивляться на вигадливий танок, балакають, лущать насіння. Малеча, ближче до хат, захоплена своїм, — дівчатка окремо, хлопчики окремо. Дівчатка, порозсідавшись невеличкими купками, граються в крем'яхи; хлопці, поділившись на дві лави, змагаються в м'яча. Якого не прийнято, той сидить тут, осторонь, і з цікавістю стежить за грою.

Павлик жив разом зі своєю мамою та дідусем на окраїні слобідки. Але не це стало причиною його відлюдкуватості, важка хвороба і вроджена вада – горб, ось основна причина чому однолітки цуралися його. Та попри все Павлик знаходив в собі сили не звертати на це уваги й вперто крокував назустріч негодам й, згодом, знаходив все більше собі прихильників.

Помагав Павликові в цьому світі його дід Антип, який дуже переймався долею онука й силкувався, за будь-що, підставити своє плече – підтримуючи хлопчину.

Старому було ніяково. Не від того він був, щоб потішити онука. Незважаючи на його страшний, химерний горб, дід дуже любив хлопця. Але він гаразд знав вдачу всіх отих Захарків, Проньок та інших, знав, що за великим Павликовим горбом діти ще не вміють побачити чудового серця його, тому боявся, що пустуни зобидять хлопця: вже не раз доводилося йому, йдучи з роботи, рятувати Павлика й скубти за чуба напасників.

— Я, дідусю, до дівчат.

...Коли дід Антип з Явдохою, Захарковою матінкою, прийшли до хати, то, здивовані, зупинилися на порозі. Захарко з Павликом сиділи обіймо долі й, сміючись весело, любенько грались у крем'яхи...

Дорікаючи місцевим розбишакам, дід повчав Павлика, як поводитися та спонукав його до пошуків прихильності в дитячому товаристві. І першими, з ким заприятелював Павлик, виявилися дівчатка, яким було цікаво з Павликом, адже: «вони й справді любили з ним гратись, дивитись у його журні сині очі, слухати його поважну, повчальну мову, коли він щось розповідав їм — або роз'яснюючи, як треба гратись, або розказуючи якусь цікаву побрехеньку чи довгу заплутану казочку».

Розділ 2

А казочки-оповідки в Павлика, в дійсності, виходили ладними, адже це були материнські історії – просякнуті любов'ю та добротою.

«— Посиджу, соколику, посиджу. Лягай, моя дитино.

— І казочку розкажеш?

— І казочку розкажу.

— А пісеньки співати не тре-е-ба, — надимає губенята й махає ручкою Павлик.

— Пісеньки не треба, — підтакує неня.

— Пісеньки такі сумні...

— Сумні, моя дитино...»

Слухаючи розповіді матері, хлопчак потрапляв у інший світ. І не біда, що цей світ був лише в його снах – хлопчак ним підміняв ту сіру та брудну реальність, яка, чим-раз частіше, стукала в його двері. Тому, Павликові фантазії та материнські казки стали тим оберегом, що берегли хлопчака та формували його добру вдачу.

Розділ 3

Павлик та шахтарські діти йдуть гуляти в степу. Тут же дізнаємося про протирічливі стосунки між дітьми і спостерігаємо першу сутичку між Захарком (місцевим бешкетником) та Павлусем. І в цьому короткому епізоді автор змалював щирість та співчуття, як Павлика так і дівчаток.

«— Смерті чи життя? — питає Захарко, піднявши над хлопцем кулака.

Він чув і бачив, що так роблять і кажуть, борюючись, дорослі парубки, та й собі ото робив так само.

Хлопець плакав під ним.

— Облиш! не чіпай його! — гукнув на Захарка Павлик і ладен був і собі заплакати.

— Ов? — зареготав Захарко. — Чи не заступник з'явився!...»

Розділ 4

Якось бавлячись в степу, хлопчаки захопилися пошуками жаворонкових гнізд, адже їх задиркуватий верховода Захарко задумав нову прикрість – вишукувати пташенят жаворонків та знущатися з них та роздирати їх. Павлусю до сліз було шкода пташок, та зупинити розбишаку Захарка він не міг. І хоч цього разу в гніздах були лише яйця. Захарко невгамовувався, він запропонував помітити високими паличками місця гнізд й через кілька днів прийти та понищити їх. Павлусь чув ту розмову та не міг погодитися на такі жорстокі примхи Захарка, тому він зметикував, що тому протиставити:

«За кілька хвилин хлопці знайшли ще одне гніздо й устромили коло нього паличку. Шукали ще.

Павлик сидів на траві й замислено, не кліпаючи, дивився в землю. Він думав про те, як прилетить пташка, побачить, що пташенят-діток немає в

гніздечку, й жалібно пищатиме, битиметься крильцями, сіреньким тільцем об землю й шукатиме-шукатиме. А їх немає... їх Захарко забрав і пороздирав, як роздирав видраних горобенят...

Павлик здригнувся й хутко підвівся. Побачивши, що хлопці одійшли геть, він висмикнув із землі паличку коло гніздечка й закинув її в траву. Потім, не поспішаючи, пішов до другої...»

Та, невдовзі, Захарко вислідкував Павлика й накинувся на нього й нещадно побив, що інші хлопчачи заледве відтягли його з Павликового тіла. (Це кульмінація оповідання – сутичка слабого, боязкого, вразливого Павлика-горбаня і задерикуватого Захарка — як сутичка добра і зла).

Розділ 5

Павлик сидів уже й тихенько хлипав, коли дід Антип з дівчатками прибіг до нього.

— Ах ти ж, брат ти мій! А!.. — побивався дідусь, підіймаючи на руки онука. — Що наробили поганці!

— То все Захарко, діду, — щебетали одна поперед одної дівчатка. — Трохи не вби-и-в...

— Еге... трохи не задавив, та хлопці стягли.

— Ба який!.. Ах він паршивець!.. Ну, стривай же, я тебе доскочу! начувайся... Мій хороший, мій любий... Болить, сину, де болить?.. — турбувався дід.

Павлик мовчав і тихо стогнав та заплющував очі, як дуже знеможений. Йому не так боліло, як злякався він. Сам лагідний, сумирний, він давно не міг зрозуміти, від чого все те лихе, і воно завжди лякало його. Коли він угледів був, як горіли злістю, мов у вовчєнати, хижі чорні очі Захаркові, то аж зомлів з жаху.

— Ну, нічого, синку! Вже йому це так не минеться, матері його мішок груш! — заспокоював Павлика старий Антип. — А не минеться! Якщо Явдоха не захоче вишпарити, то... я сам, своїми руками розмалюю йому спину!..

— Його тепер не знайдете, діду, — розказували дівчатка, попереджаючи старого.

— Що? не знайду?

— Еге... Він як заховається, то мати шукає-шукає...

— Ну, то брєхня!.. Дід знайде!..

— Він на старій шахті ховається, на зданії...

— Або в шурф залізе та й сидить на драбині, а мати й боїться спускатись...

— Прохає ще, щоб виліз...

— Боїться, що впаде в шурф.

— Ну, то дурниця! Дід не Явдоха, не злякається... Лазив він і не по шурфах... Ото, диво яке! За вуха виволочу звідти...

Розбалакуючи отак з дівчатками, дід Антип приніс Павлика до хати, роздяг його і поклав у ліжку.

— Їстки, сину, не хочеш?

— Ні, — прошепотів Павлик, заплющуючи оченята.

— Ну, то ось я чаю нагрію, а тим часом і мати прийде.

Покрехтуючи, старий налив великого бляшаного чайника, поставив на плитку й почав розпалювати вогонь. Стомлений, схвильований Павлик заснув.

Смеркало. З вигону чути було веселі парубоцькі й дівчачі співи. Дід зачинив віконце; світла не світив, щоб не розбудити онука. Сів перед печею й довго бурчав щось й покректував, набиваючи й запалюючи люльку. Ясно-червоне полум'я освітлювало його сиву, поруділу бороду, із закуреними кострубатими вусами, волохаті груди, що виднілися з-під розхристаної сорочки, виблискувало, вигравало на лисині, ніби намагаючись розгладити йому зморщене чоло, розсунути насуплені, настовбурчені брови, розвіяти його чорні думи. А старий і справді замислився. Думав про те, яка доля судилася його лютому, нещасному, калікуватому онукові, котрого всякий здолає зобидити.

— Ех, яка там доля таким! — зітхав дід. — З їхньою долею далеко не заїдеш. Жива ненька, живий дід, то й доля жива, а помремо... Ех, дала серце, та не дала вроди... А нема вроди, нема й щастя. І за віщо покарав Господь?.. І неня ж гарна, добра людина вдалася, хай Бог дає на здоровля... Він... це він, батько... це за нього, п'яницю, Господь покарав калікою. Та він умер... йому тепер байдуже...

— Що тут?.. що сталося з Павликом? — вбігла в хату й нагло перебила дідові думки стурбована Павликова мати.

— Ссе!.. — замахав на неї дід.

— Спить? — прошепотіла вона й кинулась до ліжка, обережно нахилилася над хлопцем. Почувши, що він спить, мати підійшла до діда.

— Здоровий?.. не скалічено його?

— Ні, — муркнув дід і витяг з рота люльку, — тільки перелякано, видимо, дуже.

— Хто? Дівчатка казали мені, що Захарко Явдошин. — Він... — У панів гості... кинула все та мерщій сюди. За віщо він його? Щось там заважав робити йому?

— Дурниці!.. Ну, та я завтра знайду його, поганця!.. Я йому покажу...

Дід ще довго мурмотів собі, покурюючи перед огнем, і вигадував у думках, як піймати маленького злочинця, а мати взяла дзиглика, поставила коло ліжка й, важко зітхнувши, схилилася над Павликом. Очима, повними сліз і материнської муки, дивилася вона в його бліде навіть у сутінку обличчя, обережно гладила по голівці, брала за худенькі ручки й здригалася, коли хлоп'я кидалося й скрикувало вві сні. Думки, темніші й безпорадніші дідових, гнітили їй серце...

Розділ 6

Це розділ-розв'язка. Уже зранку Павлик прокинувся од ранкового сонечка, що заграло йому на видочку цілим снопом золотистого, сіяючого

проміння, ніби віщувало йому хороший день. Все почалося коли дід привів шкодника Захарка та почав гримати на нього. А Захарко таки виявився справжнім боягузом, героєм він був поміж слабкіших, а ось супроти діда у нього аж колінця трусилися:

«— Не бу-у-уду! ой не буду!..

Павлик хутко скотився з ліжка й, плачучи, підбіг до діда.

— Він... він не буде! Дідусю, ріднесенький... він... він... Павлик захлипав.

— Оттакої! — розвів руками здивований дід. — То це й ти плачеш?

— Він не буде, — говорив Павлик, утираючи сльози.

— Та як же тепер буде? — хвилювався старий. — То це, виходить, подарувати йому? Хороше діло! Він тобі й голову каменюкою просадить, а його за це по голівці?..

— Дідусю, — весело гукнув Павлик, побачивши старого, — він... Захарко зовсім не сердитий... він гарний... Ми тепер часто гратимемося з ним.

А! а! ну, що ти йому скажеш? — ляснув дід з обурення об поли руками.

— Його вишпарити слід... А він... га?.. Ну, щастя маєш? — посварився дід на Захарка пальцем, а тітка Явдоха ласкаво сміялась крізь сльози.

ВСЕВОЛОД ЗІНОВІЙОВИЧ НЕСТАЙКО

(1930-2014)

Народився Всеволод Зіновійович 30 січня 1930 в Бердичеві. Закінчив 10-літню загальну середню школу з одною четвіркою в табелі, зі срібною медаллю. Через війну не вчився у 5-му та 9-му класах. Курс 9-го класу пройшов самостійно за два місяці.

Через хворобу Всеволода вони з матір'ю не змогли виїхати з окупованої території. На все життя запам'ятав Всеволод Нестайко жахи війни і окупації. Так, одного разу, він став свідком того, як у Києві по вулиці Жадановського німці гнали євреїв, серед яких було багато дітей, на розстріл.

Після школи вступив на слов'янське відділення філологічного факультету Київського університету імені Тараса Шевченка. Закінчив навчання на філологічному факультеті 1952 року.

У 1948 році працював статистом у Київському театрі російської драми. Будучи ще студентом, працював у редакції журналу «Дніпро». Потім п'ять років був літредактором-коректором в «Барвінку», де з ним трудилася прийомна дочка Остапа Вишні. Потім була робота у видавництві «Молодь». З 1956 по 1987 рік був завідувачем редакцією у видавництві «Веселка». У цей

час вступає в КПРС, членом якої був 13 років. Заяву про вихід з партії написав в один день з Олесем Гончаром.

Всеволод Нестайко був знайомий з багатьма відомими радянськими письменниками, зокрема, з Валентином Бичко, Григором Тютюнником, Ліною Костенко.

У 1958 році став членом Спілки письменників УРСР. Вів програму на Національному радіо України «Радіобайка Всеволода Нестайка».

Помер 16 серпня 2014 року в Києві, де він жив і працював останні роки.

ТОРЕАДОРИ З ВАСЮКІВКИ

(Уривки)

Розділ XIII

ШУКАЄМО ОСТРІВ

— Так ти що — сьогодні хочеш уже й утекти на острів? — спитав я.

— Ех, який ти бистрий! «Сьогодні!» — розсердився Кукурузо. — Треба ж спершу вибрати підходящий безлюдний острів, а тоді вже тікати.

— А що там вибирати? Висадився на будь-який і живи.

— Тобі — звичайно. А мені двадцять вісім років два місяці і дев'ятнадцять днів жити. Думаєш — легко?

— Та я хіба що, можна й вибрати. Хоч зараз. Поїдемо?

— Трохи згодом. Через годину. Як дід у сільмаг піде.

— А що ти взагалі дома скажеш, як тікатимеш? Вони ж хвилюються будуть. Все село на ноги піднімуть. Шукатимуть Я собі уявляю!

— Звичайно ж, я не скажу: «Дорогі родичі, я тікаю від вас на безлюдний острів. Бувайте здорові. Пишіть». Це ж комедія. Ніхто ж так на безлюдний острів не тікає. Матері й тату взагалі нічого не доведеться говорити. Вони в Києві. А дідові я щось придумаю. Скажу, наприклад, що до тітки Ганни у Піски піду. Там же і Яришка зараз гостює. Щось вигадую... Щоб паніку не піднімав.

— А потім що? Як мати приїде і як довідаються, що ти зник?

— А мені що — хай шукають. Аби не знайшли. Гуньку теж, пам'ятаєш, три дні шукали, а потім кинули. І нічого. Тепер рідко хто й згадує. Так і мене... — тут голос у Кукурузо затремтів. Мабуть, думка про те, що його забудуть, була все-таки гірка йому. І він поспішив перевести розмову на інше. — Головне; острів треба хороший надібати. Щоб і місце рибне було, і дичина щоб...

— А ти й рушницю братимеш?

— Аякже. У Робінзона було навіть кілька рушниць. Але я й з одною своєю берданкою не пропаду. Ти ж знаєш мою берданку. Б'є, як скажена. Навіть краще дідового «Зауера».

Це вже Кукурузо перебільшував. Та я не став сперечатися — хлопець на двадцять вісім років на острів тікає, хай потішиться. Торік дід подарував йому на день народження берданку і почав брати з собою на полювання.

Кукурузо дуже пишався і своєю одностволкою, і тим, що ходив на справжнє полювання. Я заздрив йому і теж мріяв про рушницю, але в мене її не було.

В сінях почувся кашель, рипнули двері, і у двір вийшов дід Варава. Глянув сердитим оком на нас і сказав:

— Я у сільмаг на хвилинку. Глядіть мені тут!

— Та ми нічого. От тільки на річку, може, скупатися. Бачте, спека яка, — прохальним тоном сказав Кукурузо.

— Вроки, вроки треба вчить, а не купатися. Двоєшник! — буркнув дід і, крекчучи, переступив через перелаз. Я з сумнівом глянув на Кукурузо.

— Нічого, підем, — тихо сказав він. — Я знаю ту «хвилиночку». Зустрінуться біля сільмагу з дідом Салимоном і години зо три пропатякають, не менш.

Хоча нічого дивного й не було в тому, що ми їдемо на човні в плавні (скільки разів їздили і рибу ловить, і просто кататися), ні в кого ніякої підозри не могло виникнути, але ми пробиралися до річки крадькома, весь час озираючись. І жодним путящим човном не скористалися. Хоча всі вони були припнуті біля берега, і нам не заборонялося брати їх — тут і мого батька човен був, і дідових Варавиних аж троє (довбанка і дві плоскодонки). Ми розляглися і перепливли на той бік на піщаний острівцець, де за великим кущем верболозу лежала ота гнила, зношена, як старий черевик, нічия плоскодонка, з якої ми думали зробити, але так і не зробили підводного човна і на якій тонував Ява. Ми її після того зашпаклювали, просмолили, і вона хоч і пропускала все-таки воду, але не тонула: як не забувати вичерпувать, можна плисти. Тут же під човном лежало довге потріскане весло, яке ми позичили в діда Варави. Він і не помітив — у нього в сараї щось з десятків весел валяється: і короткі — для довбанки, і довгі — для плоскодонок. У нас же, знаєте, як на плоскодонках їздять? Навстоячки. Стоїш на кормі (або й на носі) і то з одного боку, то з другого підгрібаєш. Тому й весло довге. Так гребти — вміти треба. Як не вмієш, можеш тільки — беркиць! — і годуй раків. Ну, ми з Кукурузо змалку вміли — нам не страшно.

— Черпака не забудь, бо висьорбувать доведеться. Бач, тече все-таки, калоша стара, — сказав Кукурузо.

Одіпхнулися ми й поїхали.

Обігнули острівцець — і вже в очеретах. Вузенькою стружкою пливемо. Гребе Кукурузо — хоч і я добре вмію, але він більший мастак. Гребе тихо, обережно — пильнує. Стружка звивиста, весь час завороти. Як гребонеш дужче, ніж треба, — раз і — і човен уже носом в очерети заліз. Од-пахайся потім назад, виймай носа — морока! Добре гребе Кукурузо — ні разу в очерети не вгнався.

Я лежу на носі, дивлюсь у воду. Вода прозора-прозора — геть до самого дна видно: водорості, латаття, корчі. І навіть видно, як риби шмигляють.

Інтересно!

Все далі й далі заглиблюємося ми у плавні. Несподівано за поворотом відкрилося широке плесо. Гладінь — ані зморшки. Білі й жовті лілії розкидані — як на картині. Посеред плеса дві пірникози плавають. Вгледіли нас — і нема. Так швидко пірнули, ніби й не було. Тільки рівне плесо. Аж гульк — метрів за двадцять — наче й не вони, а інші...

Знову ми в стружку заїхали.

Ш-ш-ш! С-с-с! Ш-ш-ш!

Качки пролетіли.

Мисливський сезон не почався, і ще не лякані качки хмарами літають над нами.

— От би рушницю! — каже Кукурузо.

— Ага, — кажу я.

Пливемо.

— Ондо той кізяк, біля якого я затонув, — гірко мовив Кукурузо.

— Тьху! — плюнув я в той бік.

Ми знов випливи на плесо, досить-таки величеньке, по якому навіть гуляли бурунисті хвилі (бо якраз знявся вітер) — як по справжньому морю. Це було вже п'яте плесо, яке ми пропливи. І островів ми вже минули чи не з десяток. Я щоразу питаю: «Може, оцей? Чи оцей? Гарненький же безлюдний острів. Те, що треба». Але в Кукурузо була своя думка, і всі острови він позабраковував. З різних причин. Той був занадто маленький — ніде розгулятися. В того береги дуже очеретом поросли — до води важко добиратись. На тому дерев нема-де ж дрова брати для вогнища? — І так далі.

І от перед нами новий острів. Ніби суцільна зелена купа: кущі верболозу, плакучі верби і деінде тополі вкрили його майже весь. Береги заросли очеретом не цілком — є виходи до води. Чисте плесо з трьох боків омиває острів.

— Здається, воно, — сказав Кукурузо. — Давай пристанемо.

— Давай, — з радістю вигукнув я, бо мені вже набридло шукати.

Ми пристали.

Острів був чудовий. Ніби спеціально створений для такого діла, яке задумав Кукурузо. Дерев багато і сухого гілля — на двадцять років топити. В очеретах, навіть зараз чути, — качки кричать. Значить, дичини повно. На чистоводді попід берегом риба скидається, сама в юшку проситься. Посеред острова галявина: не те, що в цурки-палки, — у футболу грати можна. Край галявини величезна стара плакуча верба стоїть, вітами землю підмітає і без куреня від дощу сховається. Але курінь, звичайно, потрібен.

— Курінь я тобі поможу зробити, — сказав я, — ти ж знаєш, як я курені роблю.

По куренях я таки був мастак. Кращого, ніж я, куреня ніхто з хлопців у селі не зробить. Це мене батько навчив. У мене батько тесля. Половину хат у селі він будував.

На обличчі в Кукурузо було вагання:

— Робінзон, звичайно, все сам робив. Бо ж він один потрапив на безлюдний острів.

— Так то ж Робінзон Крузо, а ти Кукурузо, — заперечив я. — Не можна ж точно копіювати.

Мені обов'язково хотілося якомога більше допомогти другові. Кукурузо не став сперечатися. Я тут же витяг з кишені великий складаний ніж з дерев'яною колодочкою і заходився різати лозу. Я дуже любив різати щось своїм ножом, ніколи не розлучався з ним, і від безконечного носіння в кишені колодочка відполірувалася так, що блищала, як лакована.

Кукурузо покійно допомагав мені, незаперечно визнаючи в цій справі мій верх. Він носив лозу, розчищав для куреня місце, загострював палиці для каркаса.

Незабаром під старою вербою вже стояв прекрасний просторий курінь, міцний-міцний (ніякі бурі не страшні) і такий затишний, що аж мені захотілося жити в ньому. Я був дуже задоволений своєю роботою.

— Всі двадцять років простоїть — гарантія! — впевнено сказав я.

Тільки тепер ми згадали, що дід уже, напевне, повернувся з сільмагу, і заспішили назад. Діставшись, нарешті, до берега і заховавши човна, ми аж до самісінької хати бігли бігом. А коли, захекані, прибігли, виявилось, що дід іще не прийшов. Кукурузо не помилився: дідова «хвилиночка» вміла розтягуватись до кількох годин.

— Ну що? Діда нема, можна зараз зібрати все необхідне, — сказав Кукурузо — Сьогодні все приготуємо, перетягнем до човна, а завтра...

— Значить, вирішив уже завтра? — спитав я.

— Аякже... Ти що! Через кілька днів мати приїде...

Кукурузо ходив по хаті, задумливо взявшись рукою за підборіддя, і примірявся, що брати з собою.

— Перш за все ложку, — він витяг з буфета щербату дерев'яну ложку і застромив її за пояс. — Солі обов'язково, без солі пропаду. — Відсипав собі в ганчірочку півпачки солі — Хліба! — з сумом глянув на зачерствілий окраєць, що лежав на-столі. — Мало...

Дід пішов у сільмаг саме по хліб.

— Я тобі принесу. І хліба, і сухарів. У нас є, — заспокоїв я його.

— Чаю? — він покрутив у руках цибик з чаєм. — Обійдеться. Це тоді й чайник треба. А в нас один...

— Ліхтарика не забудь. Згодиться, — нагадав я.

— Ліхтарика обов'язково. Без ліхтарика не можна.

Він пройшовся по хаті, взяв у руки сокиру, що стояла в кутку біля порога:

— Сокиру. Треба було б хоч дві. У Робінзона було аж дванадцять сокир.

— Що він — жонглював ними, чи що? — здивувався я. — Нащо йому було стільки? Дурнуватий якийсь твій Робінзон.

— Ти дуже розумний! — розсердився Кукурузо. — Мовчи! Ти ніколи на безлюдному острові не жив — не переч!

В цей час двері розчинилися і на порозі з'явився дід. Кукурузо так і застиг з сокирою в руках.

— Ов-ва! — спокійно вимовив дід. — Меблю рубати здумав? Ану постав сокиру на місце! Двоєшник!

— Та я нічого, — замимрив Кукурузо. — Я... я... хотів показати йому, яка в нас сокира добра... замашна... він каже, що в них краща... Еге ж, у нас краща, діду?

Дід нічого не відповів, і ми вишмигнули з хати.

— Ху! Мало не засипались! — уже за клунюю видихнув Кукурузо. — І як ми не почули його кроків!

Це справді було дивно. Це значить, ми дуже захопилися. Бо дідові кроки чути здаля. Дід ходить, як на лижах, не відриваючи ніг від землі: човг-човг, човг-човг. Здається, ледве ноги переставляє, от-от упаде.

Та побачили б ви його на полюванні. На зайця по чорнотропу дід може прочовгати отак кілометрів п'ятдесят — і хоч би що.

Сидимо ми з Кукурузом за клунюю і обговорюємо, як краще перетягти все необхідне у човен. Нарешті домовились. Кукурузо потроху виноситиме з хати і ховатиме у бур'янах за клунюю. А як стемніє, вже я (щоб Кукурузо був у діда на очах і не викликав підозри) нищечком перенесу все у човен. А завтра...

Розділ XIV **РОБІНЗОН КУКУРУЗО ВИСАДЖУЄТЬСЯ НА БЕЗЛЮДНИЙ** **ОСТРІВ**

Ранок наступного дня. Сонячний, дзвінкий, голосистий: півні співають, гуси гелгочуть, корови мукають. Я скоцюрбився біля тину і підглядаю у шпарку, що робиться на подвір'ї в мого друга.

Підготовчі роботи успішно закінчено. Все майно Робінзона Кукурузо уже в човні: і берданка, і удочка, і ліхтарик, і ложка, і ковзани (на зиму), і сокира (на жаль, одна і то стара, тріснута і без топорища — ну, то нічого, на острові можна буде витесать), і багато чого іншого. Черв'яків накопано повну жерстяну банку з-під бичків у томаті (я слово «бички» закреслив і написав олівцем «черв'яки», вийшло «черв'яки в томаті»). І харчів ціла торба. І навіть дві таблетки пірамідону (на випадок хвороби). Отже, все в порядку.

Тепер лишилося одне — відпроситися в діда.

Дід сидить на колоді і теше держака до вил. Кукурузо ходить біля нього й канючить.

— Діду!

— Га?

— Так я до тітки Ганни піду у Піски.

— Одчепись.

— Діду!

— Га?

— Так я піду.

— Одчепись, тобі кажуть. Іди вроки вчи. Двоєшник!

Помовчали трохи. Потім знов.

— Діду!

— Га?

— Мені з вами скучно.

— Так що мені, на голову стать, щоб тебе розважити?

— Я до тітки Ганни піду. Там же Яришка. Я її скільки не бачив.

— Як вона дома, то тільки чубишся з нею, а тут, бач, скучив...

— Я вам і самосаду принесу. Ви ж знаєте, який у тітки Ганни самосад.

— У мене свій є не гірший. Одчепись.

Знову помовчали.

— Діду!

— Га?

— То я піду. Да?

— От пристав, як сльота до плота! А вроки?

— Так я ж книжку візьму і там вчитиму. От поспитаєте в тітки Ганни тоді.

Я причаївся й думаю: «Ох, і важко у наш час тікати на безлюдний острів!»

— Діду!

— Га?

— Я тільки на пару днів. З мене ж усе село сміється після вчорашнього... От які ви, їй-богу!

— Ото не швендяй, де не треба! Хто тебе у кукурудзу погнав?

Знову помовчали.

— Діду?

— Га?

Довго канючить Кукурузо. Нарешті дідові уривається терпець і він каже:

— От бісова дитина! Зовсім замучив. Ну йди вже, щоб я тебе не бачив. Тільки на днів два, не більше. Та якщо тітка Ганна скаже, що вроки не вчив, — цього держака скуштуєш. Двоєшник!

Кукурузо не став баритися, бігцем побіг у хату (а то ще передумає дід!), схопив «Граматику» і — до воріт. Тоді раптом спинився, обернувся, потупцяв на місці, зітхнув:

— Бувайте здорові, діду! Хороший ви... Я завжди знав, що ви хороший...

— Іди-йди! — буркнув дід. Хіба він знав, що то прощається з ним Кукурузо на двадцять вісім років два місяці і дев'ятнадцять днів...

На вулиці я приєднався до Кукурузо.

Мовчки дійшли ми до річки, мовчки сіли в човна і мовчки попливли у плавні.

Тільки Собакевич, біжучи за нами, весело гавкав і намагався вхопити за литку то мене, то мого друга. Не розуміло урочистості моменту дурне собача!

Не проронивши жодного слова, допливли ми до острова.

У мовчанні перенесли всі речі на галявину до куреня.

І от востаннє стоїмо на березі коло човна. Похнюпившись довбаємо носками черевиків землю. Стоїмо і зітхаємо. Треба прощатися, а ми не знаємо, що кажуть у таких випадках на прощання. Адже не на день ми прощаємось, не на місяць, не на рік навіть, а на цілих двадцять вісім років два місяці і дев'ятнадцять днів. Ще ніхто в світі не прощався на так довго.

Кукурузо нахилився до Собакевича, почухав за вухами, взяв його передню лапу, потиснув:

— Прощай! Я б тебе тут залишив, але й сам не знаю, як у мене з харчами буде... Не бійсь... Павлуша тебе в обиду не дасть. Ти ж, Павлушо...

— Аякже!.. — не дав я йому договорити.

І змовк, думаючи, що б же йому ще таке сказати заспокійливе на прощання.

— А ті двоє таки не шпигуни, — сказав я. — Справжні шпигуни нас придушили б отам у кукурудзі. І ніхто б не знав. Вони ж точно тепер знають, що ми за ними стежили. Так що не переживай — ніхто про нас все одно б ні в газеті не написав, ні по радіо, ні тим паче по телевізору...

Але Кукурузо на це нічого не відповів.

І знову ми стоїмо й мовчимо.

— Ну так що? Давай їдь уже! — не витримує нарешті Кукурузо.

— А ти що, поспішаєш? — кажу я.

— Та не, я нічого, але взагалі... Тобі ж додому треба. Хлопці, мабуть, у футболу зараз на вигоні гуляють.

— Та! — махаю рукою. Мовляв, не потрібні мені ні футбол, ні хлопці. А сам думаю: «Невже оце Кукурузо ніколи в футболу більше не гулятиме? От бідний хлопець!» І так мені його жаль стало! Такий же він воротар добрий був! Справжній Лев Яшин міг з нього вирости.

Зітхнув я, поліз у кишеню і витяг свого складаного ножика.

— На, — кажу, — тобі пригодиться Ти ж знаєш, який це ніжик. Як бритва. Такого ні в кого нема. А в тебе якийсь чепелик.

Кукурузо аж почервонів із задоволення. Він завжди заздрив мені через оцей ніжик і мінятися не раз пропонував, та я не хотів Але тепер хай йому буде, раз він у футболу не гулятиме і в самотності житиме.

Я ще раз зітхнув, поліз у другу кишеню і дістав коробочку з-під сірників. Там лежали гачки для удочок, які подарував мені батько. Прекрасні гачки! Ціле багатство для рибалки. І маленькі — на верховодок, пліток та карасів, і більшенькі — на йоршів, окунів та лящів; і великі — на щупаків, линів, коропів. І зовсім великі — трійчасті — на сомів та іншого риб'ячого звіра.

— Лови, — кажу, — на здоров'я. Рибою ти тепер забезпечений. Тільки знаєш, як я до тебе колись приїду, то й мені даси половити. Дуже я звик до цих гачків.

Чого я так сказав — не знаю. Я ж ще й разу не ловив ними. Мабуть, усе-таки шкода мені було тих гачків. Навіть більше, ніж ножика. Кукурузо відчув це:

— Та нащо. Не треба. В мене ж єсть.

Але не міг відірвати захоплених очей від коробочки. Хіба стане в людини сили відмовитися од такого подарунка? Ні, не шкода мені гачків! Кукурузо ж лишається на безлюдному острові сам один, як отой зуб у роті діда Салимона. І ніхто його більше не побачить. Навіть листа йому написати не можна. Авжеж, не можна. У нього ж нема адреси. У всіх людей на світі є адреси, а в нього немає. Ця несподівана думка схвилювала мене.

— Слухай, — кажу, — так не можна. Виходить, у тебе тепер немає адреси.

— Ну то що?

— Як — «ну то що»? Адреси немає, розумієш! Виходить, ніби ти взагалі не живеш на світі.

— А що ж я можу зробити? — розгубився Кукурузо.

— Треба негайно якось назвати острів. Буде назва, тоді й адреса буде.

— Давай. Я хіба що — проти? А як?

— Хіба я знаю? Острови по-різному називаються. Острів імені Врангеля, острів Мадагаскар, острів Таймир. Ні, то, здається, півострів. Ну, як-небудь так.

— Ну, хай буде острів Мадагаскар. Гарна назва. Мені подобається.

— Так уже ж є Мадагаскар. Треба, щоб така назва, якої ще нема.

Кукурузо задумався. Довго ворухив губами, мабуть, перебираючи в умі назви. Потім сказав:

— А знаєш що — хай буде імені Переекзаменовки. Переекзаменовка мене сюди привела, і хай буде імені отої клятої переекзаменовки. Такої назви ще нема — ручаюсь.

Я не став сперечатися. Так на карті світу (хоч про це ще ніхто не знав) з'явилася нова географічна назва — острів Переекзаменовки. Хтозна, може, колись у майбутньому школярі навіть вчитимуть про це на уроці. «Острів Переекзаменовки. Знаменитий тим, що на ньому провів у самотності майже тридцять років учень п'ятого класу Робінзон Кукурузо». І якийсь телепень одержить двійку за те, що не знатиме цього.

— Не дрейф, Робінзоне, все буде гаразд, — бадьоро сказав я. — На такому острові не те що двадцять вісім — сто років прожити можна. Аби риба клювала.

— Я теж так думаю.

— Ну, прощай!

— Прощай.

Я кинув у човен Собакевича, сів сам.

Кукурузо раптом зітхнув і тихо сказав:

— Ти пробач мені, Павлушо, що я позаторік тебе при всіх у калюжу пхнув. Пробач.

Я теж зітхнув і сказав:

— І ти пробач, що я тоді, пам'ятаєш, твого картуза на вербу закинув. І взагалі пробач, коли що не так.

— Прощай! — сказав Кукурузо.

— Прощай! — сказав я і одіпхнувся нарешті од берега.

Останній зв'язок Робінзона Кукурузо з людьми обірвався Він лишився один на безлюдному острові.

Тепер навіть якби він і схотів повернутися додому, він би не зміг цього зробити сам, без сторонньої допомоги. Бо в нього не було човна. А без човна вибратися з наших плавнів неможливо — потонеш, як сліпе кошеня.

Я пропонував, щоб він залишив собі нашого «підводного» (ми ж будь-яким човном могли скористатися для переправи на острів), але він категорично відмовився.

— Це несерйозно, — сказав він. — Це було б ніби якась прогулянка: набридло — вернувся. Якби у Робінзона був транспорт — чорта лисого він сидів би так довго один на острові! Ні, треба по-справжньому. Ніяких човнів, ніякої можливості повернутися.

Героїчна був людина Робінзон Кукурузо.

ЯРОСЛАВ МИХАЙЛОВИЧ СТЕЛЬМАХ

(1949-2001)

Ярослав Михайлович Стельмах народився 30 листопада 1949 р в Києві в родині відомого українського письменника Михайла Стельмаха.

У дитинстві захоплювався спортом, музикою, іноземними мовами. Грав на фортепіано, любив гітару».

Закінчив Київський педагогічний інститут іноземних мов, Вищі літературні курси в Москві та аспірантуру. Працював викладачем у вищих навчальних закладах, перекладачем.

У 1975 році вийшла друком перша його книжка – збірка оповідань «Манок».

Ярослав Стельмах написав п'єси «Привіт, Синичко!», «Запитай колись у трав», «Гра на клавесині», «Провінціалки», «Синій автомобіль», «Драма в учительській». Серед його п'єс є твори для дітей: «Шкільна драма», «Вікентій Прерозумний» та інші.

Кіносценарії: «Циганка Аза», (1987), «Провінціалки» (1990), «Кіценька» (1995) (в складі серіалу «Острів любові»).

Він також писав оповідання, повісті для дітей: «Митькозавр із Юрківки», «Вікентій Премудрий» «Голодний, Злий і Дуже Небезпечний», «Химера лісового озера, або Митькозавр із Юрківки», «Якось у чужому лісі», «Найкращий намет» та інші.

Загинув 4 серпня 2001 року в автомобільній катастрофі. Похований на Байковому кладовищі.

ХИМЕРА ЛІСОВОГО ОЗЕРА, АБО МИТЬКОЗАВР З ЮРКІВКИ

(Скорочено)

I РОЗДІЛ

Сергій та Митько успішно склали іспити за 5-й клас. Вчителька ботаніки, Ірина Семенівна, повідомила, що у шостому класі вони будуть вивчати зоологію. Вона дала завдання: зібрати за літо колекцію комах. Митько поцікавився чи «можна вдвох збирати одну колекцію?» і вчителька дозволила їм з

Сергієм працювати над завданням разом.

Сергію і Митьку це було на руку, бо вони давно мріяли поїхати до села Юрківки, де жила Митькова бабуса. Село їм подобалося тим, що там було привільне й незалежне життя.

Однак батьки не хотіли відпускати Сергія зі своїм приятелем Митьком, зважаючи на те, що хлопці будуть завдавати старій зайвого клопоту. Але цього разу діти мали реальну причину поїхати до села, адже у місті не так багато комах. Після довгих умовлянь та обіцянок слухатися бабусю батьки погодилися відпустити дітей у село.

Батьки попросили дітей відправити бабусі телеграму, де була інструкція щодо того, що можна робити, а що — ні. Заборонених речей, звісно, було набагато більше, ніж дозволених.

До села хлопці їдуть потягом, вони замовили собі чай, а потім лягли спати. Друзям сподобалося подорожувати самотійно. Уранці провідник сповістив, що незабаром їхня станція.

II РОЗДІЛ

Зійшовши з поїзда, хлопці їхали до села автобусом. У селі Сергій та Митько помітили, що свіже повітря сильно відрізнялося від міського. Йдучи до бабусі, Сергій та Митько побачили 14-річного Василя Троша з велосипедом. Василь був майбутнім майстром велосипедного спорту міжнародного класу. Хлопець почав насміхатися з юних мандрівників, з їх спорядження — рюкзаків та сачків, назвав їх лівінгстонами. Василь справив на друзів неприємне враження.

Крокуючи далі, хлопці почули якесь виття, виявилося, що це дядько Гнат вчився грати на тромбоні. Односельчани називали чоловіка Фа-Дієзом через його мрію створити оркестр та навчитися грати самому. Дядько Гнат був уже немолодим, але ще й досі перебував у постійному пошуку «свого» інструменту.

До Василя Троша, який був онуком Дмитрівни, із незадоволенням поставився і дід Трохим. Василь, приїхавши до бабусі, навіть не поцілував, не обняв її, а поїхав кататися на велосипеді.

Бабуся і мешканці села дуже привітливо зустріли хлопців. Для бабусі Сергія, яку кликали Демидівною, приїзд дітей став сюрпризом, адже телеграму про свій приїзд Сергій та Митько забули відправити. Смачно наївшись бабусиних страв та голубців, Сергій і Митько вирішують піти гуляти на річку.

ІІІ РОЗДІЛ

Уранці Митько вирішив йти збирати комах, щоб зібрати колекцію комах за кілька днів, а потім відпочивати. Сергій нагадав йому про курінь. Як виявилося, саме туди хлопець і збирався.

Зібравши все необхідне для подорожі, хлопці вирушили до лісу на озеро. Сергію дуже сподобалася бабуся Митька, бо вона не набридала їм будь-якими питаннями, застереженнями. Мандруючи, згадав про свою невдалу допомогу по господарству на селі (виполов розсаду замість бур'яну; коли рубав дрова, то поліно відскочило і прямо по лобу; доїв корову, а в цей час вона жувала його панаму).

Незадоволення хлопців викликав Василь Трош, який зненацька виїхав назустріч хлопцям стежкою, ледве не наїхав на них, ще й назвав «мухоловами».

Та біля озера настрій приятелів покращився, вони милувалися озером. Про цю подорож вони так довго мріяли. Раптом хлопці помітили те, що колись було куренем. Вони зрозуміли, що це можна легко відремонтувати. Митько застеріг Сергія від небезпеки, штрикаючи купу сіна з усіх боків держакон сачка, бо там могли бути змії. Ці істоти, на думку Митька, люблять перебувати у сіні. Але змії хлопець не знайшов, тому розпочав ремонт – дах наклав клейонкою з дому. І вже через годину колишня купа сіна перетворилася на гарний курінь.

ІV РОЗДІЛ

Хлопці щодня насолоджувалися красою природи, купалися в озері, вилежувалися на сонці. Одного разу Сергій з Митьком побачили велосипедиста Василя, який купався в озері. На знак примирення з хлопцями Василь їм подарував жовтий прозорий камінець — бурштин. В жовтогарячому злитку застигла навіки маленька комаха. Велосипедист розповів хлопцям про страшну таємницю: в озері живе чудовисько, про це свідчать глибокі подряпини на стовбурах дерев біля водоймища, корені двох-трьох дерев були підриті, луска від кори вкрила землю, на піску сліди здоровених лап, мов від крокодила. Удень чудовиська не видно, але вночі

чути моторошне виття та зітхання. Василь пригадав історію про телятка, якого затягнуло на дно. Велосипедист порівняв це озеро з Лох-Нессом з Шотландії. Після цієї розмови Василь поїхав на тренування, а друзі обдумували почуте.

Для того, щоб з'ясувати правдивість цього факту, хлопці вирішують заночувати біля озера, щоб спостерігати за ним.

Сергій непокоївся, чи відпустить їх бабуся. Та не пройшло й п'яти хвилин, як Митько все з нею владнав.

V РОЗДІЛ

Я ВКРИВАЮ СЕБЕ ГАНЬБОЮ. ВЕЛИКИЙ ЗООЛОГ

Сергій з Митьком вирішують дослідити невідоме чудовисько і сфотографувати його. Вони мріяли, як їм будуть заздрити однокласники, після почутої історії, як вони стануть улюбленцями учительки ботаніки.

Дорогою до озера хлопці згадували навчання в школі. Митько звинувачував Сергія у своїй трійці з малювання, а Сергій пригадав йому свою трійку з фізкультури. Друзі мало не посварилися.

Хлопці домовляються чергувати вночі біля озера по черзі, щоб чудовисько зненацька не напало на них. Першим на варті був Сергій. О другій годині він мав розбудити Митька. Хлопець сидів біля вогню, дивився на величезні дерева навколо. Сергій боявся, він відчував себе маленькою комашкою. Щоб прогнати страх, хлопець став співати «Пісню про рушник», але це не допомогло. Та коли Сергій згадав маму, то заспокоївся і заснув.

Сергія розбудив роздратований Митько. Друг сварив його за недбале ставлення до чергування. Сергію було соромно, сон ніби рукою зняло. Через кілька хвилин вже Митько заснув біля багаття.

Наступну ніч хлопці проводять в курені, бо з вартування не було ніякої користі. Вранці хлопці побачили знову сліди «страшних лап», схожих на лапи крокодила. Це змусило їх остаточно повірити в розповідь Василя. Після цього хлопці вже ночують у бабусі.

Митько запропонував Сергію піти до бібліотеки, щоб взяти книжку із зоології, адже це наука про весь тваринний світ. Сергій не розумів для чого їм книга. Та Митько думав, що там можна щось знайти про чудовиська, що мешкало в озері. Сергій погоджується.

VI РОЗДІЛ

ЯКИЙ ПРОЛИВАЄ СВІТЛО НА НАШИХ ПРЕДКІВ І ЩЕ НА ДЕЩО. НУ Й МИТЬКО!

Хлопці взяли в бібліотеці вже дев'яту наукову книгу за тиждень, за що їх похвалила бібліотекарка.

З книг Митько та Сергій дізналися, що пращурами всіх людей були риби. Сергій не міг у це повірити, дивлячись на жакливіх тварин, зображених у книгах. Діти читали про страшних варанів на острові Комодо в Індонезії, про хохулю — давній вид третинного періоду, що зберігся до наших днів, і ще багато дечого.

На восьмий день Митько висловив наукове припущення, що в минулому (на східній частині Індонезії) жили дракони. Це підтвердив голландський льотчик у 1912, але йому не повірили, бо у нього були виявлені розлади нервової системи. Митько навіть припустив, що на місці їх села було доісторичне прісноводне болото.

Друзі висували різні гіпотези й сперечалися щодо них. Вони навіть висловили таку думку, що Юрківку назвали на честь юрського періоду. Врешті-решт невідому істоту озера малі дослідники назвали «Митькозавром Стеценка із Юрківки».

На узбережжі озера хлопці побачили знову таємничі сліди і біля них вороняче пір'я. Друзі зрозуміли, що чудовисько вилазило вдень з води, і зробили висновок, що то воно з'їло ворону.

VII РОЗДІЛ

ОПЕРАЦІЯ «КУРКА»

Митько згадав, що колись читав про те, як полюють на тигрів. Прив'язують приманку — козеня, а самі сидять у засідці. Сергій додав, що деякі племена риють на стежці яму, маскують її, і звір туди падає. Так як козеня вони не могли привести до лісу, то друзі розробили свій план.

Для того щоб виманити невідому тварину з води і впіймати її, Сергій з Митьком зробили наступне: спіймали курку, прив'язали її мотузкою до дерева (приманка), викопали глибоку яму. У яму хлопці навіть подушку поклали, щоб чудовисько не травмувалося. Сергій з Митьком задумалися над тим, де дівся попередній господар куреня. Сергій припустив, що його міг з'їсти звір. Також виявилося, що він бачив сандалю біля куреня, але кинув її у багаття.

Пізніше хлопці помітили якісь рухи. Вони зрозуміли, що замість чудовиська до їх ями потрапив дід Трохим, що ніс хлопцям бідончик молочка, який передала бабуса. Після цього Сергій і Митько вимушені були чемно брехати старому про яму, курку та власне перебування біля озера.

Коли дід помітив лопату і курку, то й сам про все здогадався, але дітям нічого не сказав. Хлопцям було соромно.

VIII РОЗДІЛ

НІЧНИЙ ГІСТЬ. НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ НАВЧАННЯ УВІ СНІ

Сидячи біля багаття на березі озера, друзі думали над тим, чи існує те чудовисько насправді. Раптом вони почули рев і побачили бульбашки у воді.

Митько читав Сергійку перед сном про тварин, які колись жили на їх планеті — про величезних павуків та скорпіонів, про бабок, які мали гігантські крила і були хижаками. Після цих історій хлопчику снилися кошмари — прадавні хащі та жахливі тварини.... Він прокинувся від власного крику. Засинали друзі вже мовчки.

IX РОЗДІЛ

ТАЄМНИЦЯ ЛІСОВОГО ОЗЕРА

Сергій і Митько вже довгий час не помічали ознак наявності чудовиська в озері. Сергій навіть подумав, що «мабуть, його вислідив хтось інший».

У дядька Гната тромбон то зник, то знову знайшовся. Бабуся була задоволена гостюванням у неї хлопців. Вони були такі тихі, сумирні, слухняні, посидючі. Чого батьки жаліються? Це ж щастя — таких діточок мати.

Сергій і Митько мріють на березі озера, як про їх дослідження розповідатимуть по радіо, може, дадуть медаль «За відвагу»; і раптом відчули неясний рух коло самої води. Натиснувши кнопку ліхтарика, хлопці побачили, як водою плило щось «дуже історичне»: О! Яка то була голова! Здоровецька, уся всипана шипами, темно-зелена, лискуча й бридка. Ось потвора повернулася до нас, і блимнули червонясто два великі ока. Між ними стирчав хижий ріг», а з пащі виглядали гострі білі зуби...

Спочатку друзі хотіли з переляку втекти, але потім почали кидати в озеро каміння прямо в голову чудовиська. Четвертим чи п'ятим каменем вони влучили у голову чудовиська, те смикнулося і пішло під воду. Та ось воно виплило і загорлало людським голосом: „Рятуйте! Рятуйте! Тону!..”. Виявилося, що то був Василь, який благав допомогти й обіцяв більше так не жартувати.

Митько плигнув у воду і допоміг Василю у «маскарадному костюмі чудовиська» вибратись на берег.

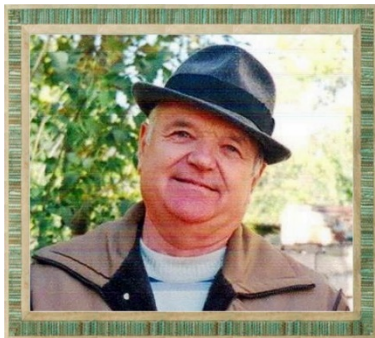
Пізніше з'ясувалося, що Василь імітував життєдіяльність потвори в озері для того, щоб налякати Сергія і Митька, посміятися над ними. Що саме Василь підроблював сліди на піску, дер кору дерев граблями, а бурштин він знайшов не в озері, а взяв із наміста своєї сестри. Він ще й кепкував з них, що вони злякалися його вигадки. Сергій запропонував відлупцювати цього брехуна, а Митько сказав, що вони вдячні йому за цікаві канікули. Завдяки такому розіграшу діти почували себе дослідниками, дізналися багато нового та весело провели час. Ці слова дошкулили Василеві.

Дорогою в село Сергій згадав, що вони ще не зібрали колекцію комах. Але хлопець не засмучувався, адже у них ще був цілий місяць літа попереду.

ЛІТЕРАТУРА РІДНОГО КРАЮ

ВІТАЛІЙ ДМИТРОВИЧ САЙНЧИН

(1942)

«Рибницький кобзар» — так називають Віталія Сайнчина, одного з придністровських письменників. Свої вірші він пише українською та російською мовами.

Народився в селі Тимкове Кодимського району Одеської області 5 грудня 1942 року в сім'ї звичайних колгоспників — Ганни Терентіївни та Дмитра Савовича. Батько — фронтовик, брав участь також у боях за звільнення міста Рибниці від німецько-фашистських загарбників.

Навчався Віталій Сайнчин у Тимківській середній школі, потім вступив до технікуму механізації міста Котовськ. Далі – служба у армії. Після армії працював спеціалістом і організатором сільськогосподарського виробництва. Головним інженером Віталій Дмитрович пропрацював 3 роки у Рибницькому районі, потім 5 років – на Батьківщині, далі – у Резинському районі. З 1990 року сім'я переїхала до міста Рибниці, де і проживає дотепер.

Деякий час брав участь у самодіяльності рибницького музичного ансамблю «Барвінок». Одружений, має сина. Віталій Сайнчин однаково добре пише російською та українською мовами.

Мати з дитинства прищеплювала майбутньому письменникові любов до художнього слова, читаючи твори Шевченка, які на той час вважалися народними. Тому й зрозуміло, що любов до віршів пробудилася рано. Автор відповідально ставиться до своєї творчості. Першим слухачем і суворим редактором його творів є дружина, Зінаїда Миколаївна, з якою письменник познайомився ще у першому класі та більше не розлучався.

Лірика Віталія Дмитровича жанрово різноманітна. У його творчості є вірші на пейзажну, любовну, філософську та громадянську тематику, пише автор серйозні та гумористичні твори. У зв'язку з тим, що поет багато переїжджав, більша частина його творів загубилася. Тому вірші, які ввійшли до збірок, – це творчість за останні 20 років. Віталій Сайнчин є членом Спілки письменників Придністров'я.

НЕ ПОВЕРТАЙТЕСЬ...

Давно пішов від рідного порогу,
На чужині пройшло життя моє.
Вертатись важко на старі дороги –
Нічого усе, крім болю, не дає.

Стоїть, мов сирота, старенька хата,
З вишень на землю опадає цвіт,
І, ніби перед нами винуваті,
Віконця журно дивляться у світ.

Ніхто біля воріт не зустрічає,
Бентежна тиша болем віддає.
Лиш вітерець легенько повіває
І сумно на душі чомусь стає.

Життя майнуло в радощах й тривогах,
Час підсумки піводить настає:
Не повертайтеся на старі дороги –
Нічого це, крім болю, не дає.

РАНОК

Зоряна ніч досипає,
Мрійно кохаючись в снах,
Щебет пташиний стрічає
Тишу дзвінку у полях.

Вже рожевіє світанок,
Гай в дивовижній красі.
Стелиться лугом серпанок,
Трави барвисті в росі.

В небі прозорім і чистім
Згасла ранкова зоря.
Сонце промінням вогнистим
Землю вітає здаля.

Щедро теплом приголубить
Села, міста і поля.
Доброго ранку вам, люди,
Доброго світлого дня!

ГАЛИНА МИКОЛАЇВНА ВАСЮТИНСЬКА

(1941)

Народилася 14 квітня 1941 року у місті Вознесенськ Миколаївської області України. У воєнні та післявоєнні роки переїжджали із села в село, з часом оселилися в селі Париж Тарутинського району Одеської області.

Навчання: 10 класів Паризької середньої школи, Республіканське художнє училище ім. Рєпіна міста Кишинів.

Робота: художник-ілюстратор Академії наук м. Кишинів, викладач художньої школи міста Кам'янка, коректор районної газети «Слободзейские вести», а

також член літоб'єднання при газеті, член Співки письменників ПМР.

Літературна творчість: збірка російською мовою «Листопад» (2011 р.), перша збірка українською мовою «Чиста криниця» (2010 р.), друга збірка українською мовою «Кольори життя» (2021 р.) Художня творчість: виставки художніх робіт у м. Тирасполь: у бібліотеці 2016 р., у шпиталі 2017 р., збірник картин «Пензлем щедрого серця».

НАШЕ ПРИДНІСТРОВ'Я

Придністров'я – смужечка вузьенька
Вздовж Дністра на карті пролягла.
Розцвіла під сонцем, зелененька,
Як частинка миру і тепла.

Край наш гарний, і степи, й левади,
Синь ріки, дзвінкий пташиний спів –
Все сприяє доброті громади,
В особистий втілене мотив,

Де думки й серця в єдинім ритмі,
А слова – як музика, бринять.
І ніякі вороги на світі
Не зуміють край наш подолать.

ЗИМОВЕ ДИВО

Мов крига, земля затверділа
Від лютих вітрів і морозів.
Зима білий сніг розстелила,
Новий рік уже на порозі.

Я раптом побачила диво
Під тинем сусідньої хати:
Синіють рядком пустотливо
Фіалок квітки – оченята.

Живі вони, дійсно існують,
І затишно листям укриті.
Притрушені снігом, чарують
Тендітністю, тихим привітом.

Зимові морози лютують,
Фіалочки стійко це зносять,
Піднявши голівки, жартують,
У нас допомоги не просять.

ЛЮДМИЛА ВАСИЛІВНА СТРЕМЕНОВСЬКА

(1966)

Людмила Василівна Стременовська – відома рибницька поетеса.

Народилася Людмила Василівна Поліщук 4 червня 1966 року в селі Обжиле Балтського району Одеської області. Її батьками були Шестопал Василь Андрійович та Поліщук Ксенія Макарівна. Подружнє життя батьків не склалося. Окрім Люди, у матері був син Сергій від попереднього шлюбу, старший за дочку на 12 років. Батько згодом одружився вдруге, тому по лінії тата у поетеси також є брат – Шестопал Петро Васильович. Люда росла кмітливою дівчинкою. Навчання давалося їй доволі легко. Найбільшим її захопленням було малювання. До того ж малювати полюбляла і найкраща подруга дівчини Інна Поклонська, завдяки впливу якої Людмила навчилася бачити красу у звичних речах. Саме так народилася її мрія після закінчення школи вступити до художнього училища м. Львова.

Однак, коли дівчина закінчувала 10-й клас, раптово померла її матір, і звичну дійсність майбутньої літераторки в одну мить було перевернуто з ніг на голову. Сироту забирає до себе на виховання Іннина мама – Алла Гаврилівна Зеленкіна. Інна на той час навчалася у медичному училищі, однак Алла Гаврилівна робила усе, аби Люда не відчувала себе непотрібною чи самотньою. Донині Інна та її матір залишаються для неї рідними людьми.

Після закінчення школи Людмила Василівна вступає до Одеського технічного училища № 10, яке займалося підготовкою спеціалістів для Одеського заводу опорів. Приблизно в цей же час вона зустрічає свого майбутнього чоловіка Миколу. 22 червня 1985 року у них народжується син – Дмитро. Нині її найбільшою гордістю та любов'ю, окрім сина, є улюблений онучок Олексій, який народився 29 серпня 2012 року. А серед численних талантів поетеси – ліплення та живопис.

Поетична творчість Свій творчий шлях поетеса розпочинає на сторінках газети «Гомін». Саме тут уперше, 12 жовтня 1993 року, побачив світ віночок її поезій із власними ілюстраціями. Як згадує сама літераторка, писати вона почала під впливом віршів своєї колеги, рибницької поетеси Ніни Олексіївни Михайлової.

МОЄ ПРИДНІСТРОВ'Я – ПТАШИННІ ПІСНІ

Моє Придністров'я – пташинні пісні
Широкі лани колосяться хлібами,

Зелені левади, садочки рясні
І скроні, спорошені снігом, у мами.

Моє Придністров'я – колиска добра,
Хрещатий барвінок і скіфські кургани
Хмаринки купаються в хвилях Дністра
І верби, що кутаються у тумани.

Моє Придністров'я – це той дивоцвіт
Який розцвітає в купальську нічку
Журавлик здалеку приносить привіт
І на видноколі тополя мов свічка.

Моє Придністров'я – це миру земля
Земля хліборобів і дружби народів
Це маки, мов кров, у бескрайніх полях,
Бійця, що поліг у бороні за свободу.

Моє Придністров'я – це пам'ять в віках,
Це слава і честь дідусів-ветеранів,
Радянський солдат із дівчам на руках,
Що світ врятував від фашистських кайданів.

ХОДИТЬ ЛІТО

У сорочці-вишиванці,
У солом'янім брилі,
З сонечком за руку вранці
Ходить Літо по селі.

Розсіва по травах роси,
Соком фрукти налива,
В'яже у снопи покоси
(Розпочалися жнива).

Порятує пташенятко
Від сусідського кота,
Що перевернув горнятко,
Де сметанка молода.

Горобців в пилу скупає,
Лад в господі наведе,
З парубками заспіває,
Як мила по воду йде.

На леваді, край села
З дітьми череду пасе,
І водиці з джерела
Людам в поле принесе.

І кипить робота зранку
В придністровському селі.
Лине щебет солов'їний,
Ходить Літо по землі.

АНАСТАСІЯ ВАСИЛІВНА СПОРИШ

(1957)

Талановита людина – талановита в усьому. Вона завжди виділяється в суспільстві та привертає увагу: такою є поетеса і співачка Анастасія Василівна Спориш. Особистість обдарована та багатогранна, вона ніколи не кине те, що любить робити найбільше, від чого дістає задоволення.

Народилася вона 11 серпня 1957 року в с. Ромашівка Чортківського району Тернопільської області в сім'ї тракториста Василя Івановича Рудика (47 років відпрацював батько на гусеничному тракторі) та його дружини Анни Юрківни. Мати працювала в полі, вирощувала цукровий буряк та тютюн.

Зі спогадів: «...маленькими всі вчотирьох, тільки-но навчилися тримати в руках сапи, виходили в поле, бо треба було вручну полоти чотири гектари буряка і 20 соток тютюну. Найважче було нанизувати той тютюн на нитки, щоб висох».

Анастасія (за записом у метриці, а для всіх – Надія) освіту здобувала спочатку в сільській школі рідного села, в класі-комплекті. Вчителькою вирішила стати завдяки своїй першій учительці Антоніні Василівні Пасічник. У 1972 році Анастасія Василівна вступила до Чортківського педучилища, закінчила його в 1976-му й була розподілена на роботу в село Василівка.

У 1981 році молода сім'я переїхала в селище Маяк, де Анастасія Василівна й донині працює вчителькою (вже 45 років поспіль) і живе разом із коханим чоловіком – теж учителем.

ЗИМА

Тільки вийшла на поріг,
Густо сипле перший сніг.
Заміта усі стежини.
Яка ж радість для дитини!

Завтра вранці повиходять,
Санки й лижі повиносять.
Нумо з гірки навпростець!
Аж злякався горобець!

Скільки сміху навкруги
Від малої дівчорки,
Бо ж недовго перший сніг,
Випав і водою стік.

ЛІТО

Зацвіли уже ромашки,
Полуниця дозріває,
Мимо ніг повзуть комахки,
Сонце щедро пригріває.

Значить літо наступило –
Відпочити всім пора.
Хто на море, хто на річку,
Розлетілась дівчорка!

ЛЮБЛЮ ВЕСНУ!

Люблю весну таку веселу і квітучу,
Коли навколо все буяє і цвіте,
Коли дівчатка всі збігаються у купку
І кожна свій віночок знов плете.

Бо навесні цвітуть не тільки квіти.
Душа у кожного по-новому цвіте.

І чи дорослі це, чи діти
Всіх зігріває сонце золоте.

ОЛЕНА ВАСИЛІВНА ГЕШКО

Гешко Олена Василівна народилася 08 квітня 1975 року в смт. Лужани Кіцманського району Чернівецької області, УРСР. Закінчила Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича.

Членкиня Конгресу літераторів України, Союзу письменників та Літературного фонду Придністров'я.

Учителька української мови та літератури в МОЗ «Тираспольська гуманітарно-математична гімназія»; педагог ДО в ДДЮТ міста Тирасполь (веде гурток «В'язання гачком»).

Друкувалася у понад 130 літературно-мистецьких збірниках та інших виданнях. Лауреат та переможець багатьох міжнародних літературних конкурсів.

Видатний внесок в міжнародний літературний рух і внесок в дружбу між народами світу (Казахстан, 2024). Лауреат в Дитячій номінації Міжнародного конкурсу «Золотое перо Руси – 2024».

Автор збірки віршів для дітей «Дмитрикові стежинки» (Київ, 2018), збірки поезії «Альтанка для душі» (Київ, 2021), трьохмовної збірки поезії, прози та перекладів «Повернення/Возвращение/Returning home» (Київ, 2020), «Кошкина азбука» (Київ, 2021), тематичної збірки віршів і прози «Мамі» (Тирасполь, 2025; Вінниця, 2025), збірки віршів для дітей російською мовою «Радость детства» (Тирасполь, 2025).

СЕРПЕНЬ

Паперівки падали в садочку,
Мов з дитинства – дивний передзвін.
У моєму рідному куточку
Так ступав землею щедро він.

Чорнобривці в мамі під віконцем
І сьогодні пишно так цвітуть,
А палке серпневе ясне сонце
У росинках віддзеркалить суть.

І в прийдешнім серпні, і в минулім
Серпанковим подихом століть
Всі літа, що птахом промайнули,
Заплету я в спомини суцвіть.

КВІТЕНЬ

Свічки каштанів тягнуться увись,
Несміло сонце вигляда з-за хмар.
Клубочуться тумани. Квітень весь
Дощами вмитий, неначе повен чар.

Ген зеленіють вимиті луги,
Ще яблуні – в біло-рожевих шатах.
У пишну зелень річки береги
Вдяглись. І бузьки вже стоять на чатах.

Блукає квітень дзвінко по лісах:
Пташиний світ запрошує на хори.
А травень вже на молодих вітрах
Летить! І цвітом вишиває взори!

ЗМІСТ

УСНА НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ

КАЛЕНДАРНО-ОБРЯДОВІ ПІСНІ.....	3
Пісні зимового циклу.....	3
Пісні весняного циклу	4
Пісні літнього циклу.....	4
ПРОВЕДУ Я РУСАЛОЧКИ ДО БОРУ	4
НАРОДНІ КОЛИСКОВІ ПІСНІ	5
ОЙ ТИ, КОТЕ, КОТОЧОК	6

ЛІТЕРАТУРА XX СТОЛІТТЯ

СТАНІСЛАВ ЧЕРНІЛЕВСЬКИЙ	6
ЗАБУЛА ВНУЧКА В БАБИ ЧЕРЕВИЧКИ	7
ТЕПЛОТА РОДИННОГО ІНТИМУ	7
ВОЛОДИМИР ВИННИЧЕНКО	8
ФЕДЬКО-ХАЛАМИДНИК	8
ЧЕРКАСЕНКО СПИРИДОН ФЕОДОСІЙОВИЧ.....	24
МАЛЕНЬКИЙ ГОРБАНЬ	25
ВСЕВОЛОД ЗІНОВІЙОВИЧ НЕСТАЙКО.....	29
ТОРЕАДОРІ З ВАСЮКІВКИ	30
ЯРОСЛАВ МИХАЙЛОВИЧ СТЕЛЬМАХ.....	38
ХИМЕРА ЛІСОВОГО ОЗЕРА, АБО МИТЬКОЗАВР З ЮРКІВКИ.....	39

ЛІТЕРАТУРА РІДНОГО КРАЮ

ВІТАЛІЙ ДМИТРОВИЧ САЙНЧИН.....	43
НЕ ПОВЕРТАЙТЕСЬ... ..	44
РАНОК	45
ГАЛИНА МИКОЛАЇВНА ВАСЮТИНСЬКА.....	45
НАШЕ ПРИДНІСТРОВ'Я	46
ЗИМОВЕ ДИВО	46
ЛЮДМИЛА ВАСИЛІВНА СТРЕМЕНОВСЬКА.....	47
МОЄ ПРИДНІСТРОВ'Я- ПТАШИННІ ПІСНІ.....	47
ХОДИТЬ ЛІТО	48
АНАСТАСІЯ ВАСИЛІВНА СПОРИШ	49
ЗИМА.....	49
ЛІТО.....	50
ЛЮБЛЮ ВЕСНУ!.....	50
ОЛЕНА ВАСИЛІВНА ГЕШКО.....	51
СЕРПЕНЬ.....	51
КВІТЕНЬ.....	52

Навчальне видання

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

6 клас

Хрестоматія

для організацій загальної освіти з російською мовою навчання

Укладачи:

Тетяна Григорівна **Черненко**, Світлана Василівна **Гайдай**,
Ксенія Опанасівна **Постова**.

Редактор *Т. Г. Черненко*